

Krystyna Kłosińska

*Feministyczna
krytyka literacka*

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2010

*Feministyczna
krytyka literacka*

NR 2801

Krystyna Kłosińska

*Feministyczna
krytyka literacka*

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2010

Redaktor serii: Historia Literatury Polskiej

Marek Piechota

Recenzent

Tadeusz Rachwał

Spis treści

Wstęp	11
Rozdział pierwszy	
Krytyczki androtekstów	25
1. Kate Millett: <i>Sexual Politics</i> (1969)	25
1.1. Nowatorstwo lektury Millett (przeciw Nowej Krytyce)	27
1.2. „Ślepe plamki”	31
1.3. Marginesy i „reszty”	39
1.4. W dwadzieścia lat później...	55
2. Judith Fetterley: <i>The Resisting Reader: A Feminist Approach to American Fiction</i> (1977)	61
2.1. Literackie strategie polityki seksualnej, androtekst i jego projekty kobiety-czytelniczki	61
2.2. Feministyczne czytanie: akt oporu, „egzorcyzmowanie męskiego umysłu”	64
2.3. Prezentacje lektur	66
2.3.1. <i>Rip Van Winkle</i> Washingtona Irvinga – ucieczka przed dojrzałością i kobietą	66
2.3.2. <i>I Want to Know Why</i> Sherwooda Andersona – odmowa bycia dojrzałym i ucieczka przed „męskością”	69
2.3.3. <i>The Birthmark</i> (Znamie) Nathaniela Hawthorne’a – „przewyższyć naturę” i wyeliminować kobietę, nie ponosząc konsekwencji	70
2.3.4. William Faulkner: <i>Róża dla Emilii</i> – akt kobiecej reakcji: wyeliminować mężczyznę, nie ponosząc konsekwencji	74
2.3.5. <i>Pożegnanie z bronią</i> Ernesta Hemingwaya – wyeliminować kobietę, aby bohater mógł być wolny	77

2.3.6. <i>Wielki Gatsby</i> Francisa Scotta Fitzgeralda — wyeliminować mężczyznę i z kobiety uczynić „kozła ofiarnego”	79
2.3.7. Henry James: <i>The Bostonians</i>	83
2.3.8. Norman Mailer: <i>Amerykański sen</i> — nie być posiadany przez kobiety	89
3. Patrocino Schweickart	93
3.1. Lektury przez identyfikację: czytelnik i czytelniczka wobec androtekstów	93
3.2. Negatywna i pozytywna hermeneutyka androtekstów	96
<i>Rozdział drugi</i>	
<i>Zwrot do literatury pisanej przez kobiety i ku literackiej tradycji pisarstwa kobiecego</i>	101
1. Elaine Showalter: <i>A Literature of Their Own</i> (1977)	101
1.1. Prezentacja	102
1.2. Głosy o <i>A Literature of Their Own</i>	134
1.3. Odpowiedź Showalter: w dwadzieścia lat później...	145
2. Kobieta pisarka i XIX-wieczna wyobraźnia literacka. Sandra M. Gilbert i Susan Gubar: <i>The Madwoman in the Attic. The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination</i> (1979)	152
2.1. Głosy o książce i odpowiedź: w dwadzieścia lat później	152
2.2. Patronat Gastona Bachelarda	168
2.3. Korekty patriarchalnego modelu pisania Harolda Blooma	174
2.4. Prezentacje lektur	184
2.4.1. Jane Austen	184
2.4.2. Kobiecte lektury <i>Raju utraconego</i> Milтона	190
2.4.3. Mary Shelley: <i>Frankenstein</i>	195
2.4.4. Emily Brontë: <i>Wichrowe wzgórze</i>	202
2.4.5. Charlotte Brontë: <i>Profesor</i>	212
2.4.6. Charlotte Brontë: <i>Dziwne losy Jane Eyre</i>	215
2.4.7. Charlotte Brontë: <i>Shirley</i>	219
2.4.8. Charlotte Brontë: <i>Villette</i>	221
2.4.9. George Eliot: <i>The Lifted Veil</i>	225
2.4.10. George Eliot: <i>Middlemarch</i>	229
2.4.11. Dziewiętnastowieczna poezja kobiet	235
2.4.12. Emily Dickinson — „Przędza perły”	238
3. Krytyka rewizjonistyczna w sporze z krytyką normatywną: Annette Kolodny	241
3.1. Obrona pluralizmu	242
3.2. Przeciw krytyce normatywnej	245
3.3. Dwie strategie obrony separatyzmu: polityczna i teoretyczna	249
3.4. Przystosowywanie koncepcji Stanleya Fisha („wyrobiony czytelnik” oznakowany przez płeć doświadczenia i przez płeć użytkownika języka)	250

3.5. Stanley Fish i feministyczna glosa w sprawie kanonu	253
3.6. Harold Bloom – ograniczenia w jego modelu czytania	258
3.7. Prezentacje lektur Annette Kolodny	261
3.7.1. Charlotte Perkins Gilman: <i>Żółta tapeta (The Yellow Wallpaper)</i>	261
3.7.2. Susan Keating Glaspell: <i>Sąd jej rówieśników (A Jury of Her Peers)</i>	264
3.8. Krytyka rewizjonistyczna w rozumieniu Kolodny	266
4. Teoretyczna Elaine Showalter	268
4.1. <i>Towards a Feminist Poetics</i> (1978).	268
4.2. Wokół przedstawienia (<i>la représentation</i>)	271
4.3. Krytyka feministyczna na bezdrożach (1981)	277
4.4. „Czytanie symptomatyczne” Jane Gallop. „Problem definicji” krytyki feministycznej, ginokrytyki, krytyki lesbijskiej i czarnej krytyki w amerykańskiej teorii	284
4.5. Patrocino Schweickart: nowa propozycja demarkacji krytyki feministycznej	296

Rozdział trzeci

Między esencjalizmem a dekonstrukcją: Nancy K. Miller . . . . .

1. Strukturalizm i feminizm (<i>Emphasis Added: Plots and Plausibilities in Women's Fiction</i> , 1981)	299
2. Sygnatura i problem z Barthes'em	311
3. Podwójna intertekstualność sygnatury	324
4. Węzeł – gwarant sygnatury pisarki	328
5. Jaki podmiot do zmiany?	332
6. „Krytyka osobista”. <i>Getting Personal. Feminist and Other Autobiographical Acts</i> (1991), <i>But Enough About Me. Why We Read Other People's Lives</i> (2002)	341
7. Jaki feminizm? Czy elegia po feminizmie?	354

Rozdział czwarty

Post-strukturalizm i krytyka feministyczna: Naomi Schor. . . . .

1. <i>Breaking the Chain: Women, Theory and French Realist Fiction</i> (1985)	357
2. Dekonstrukcyjna lektura relacji: psychoanaliza i literatura – Shoshana Felman	362
3. Prezentacja lektury N. Schor: <i>Eugenia Grandet</i> Balzaka. Feministyczna „rewaloryzacja” literatury (rejestr Wyobrażonego)	367
3.1. Można odrzucić Freuda?	367
3.2. Nie można „rozwieść genderu z narcyzmem”	369

3.3. Melancholia i narcyzm – konfrontacja teorii Freuda, teorii Irigaray i powieści Balzaka (co zrobić z tą rozbieżnością?)	372
3.4. Prefreudowskie intuicje Balzaka	373

Rozdział piąty

<i>Socjohistoryczna krytyka feministyczna: Janet Todd</i>	379
---	-----

1. Feministyczna historia krytyki i literatury	379
2. Lektura Mary Wollstonecraft	396

Rozdział szósty

<i>Post-strukturalizm i dekonstrukcja na scenie pisania</i>	405
---	-----

1. Rok 1974. <i>Écriture féminine</i>	405
1.1. Nie definiować!	405
1.2. Swoistość i niepowtarzalność debaty wokół <i>écriture féminine</i>	409
1.3. <i>Écriture</i> jako „symptom i zwiastun”. Performatyw	411
1.4. <i>Écriture</i> . <i>Écriture féminine</i> ?	414
1.5. Nie różnica, ale różnicowanie	416
1.6. Rozpoznanie	420
1.7. „Ich gramatyka, ich syntaksa” (Xavière Gauthier)	425
1.8. Biseksualny podmiot pisania i jego dwu-tekst (Julia Kristeva)	428
1.9. „Metonimizacja wywodu”. „Dwie wargi” (Luce Irigaray)	436
2. Pisać na marginesie, czytać na marginesie (Hélène Cixous)	445
2.1. Tekst, który się „przelewa”	445
2.2. Uzasadnienie psychoanalityczne	450
2.3. Uzasadnienie antropologiczne	457
2.4. Pisanie/czytanie marginesu i z marginesu (<i>Dora</i> czytana przez Cixous)	459
2.4.1. Lektura z pozycji marginesu. Przeciwności Instytucjom	459
2.4.2. Lektury marginesu tekstu, który się „przelewa”	465
2.4.2.1. Derrida czyta <i>Fajdrosa</i> Platona	465
2.4.2.2. Cixous i <i>Fragment analizy pewnej hysterii</i>	466
2.4.2.2.1. „Służąca w rodzinie”	467

Rozdział siódmy

<i>Lektury</i>	473
--------------------------	-----

1. Doświadczenie i teoria kobiecego czytania	476
1.1. Jonathan Culler: fazy artykulacji doświadczenia w krytyce feministycznej	479
1.1.1. Krytyka oparta na ciągłości doświadczenia. „Pierwszy moment”	481
1.1.1.1. Krytyka „tematyczna” w opinii K.K. Ruthvena	483
1.1.1.2. Czytać jako kobieta	487

1.1.2. Krytyka w „drugim momencie”: „hipoteza czytelniczki kobiecej”	489
1.1.3. „Trzeci moment” – „zasłonięty apel do doświadczenia” (prezentacja lektury <i>Żegnaj</i> Balzaka przez Shoshanę Felman)	493
2. Autorytet i represja doświadczenia	498
2.1. Spór Elaine Showalter i Toril Moi o Virginie Woolf	498
2.2. Spór o tożsamość doświadczenia	504
2.3. „Śmierć doświadczenia” (Alice Jardine)	506
3. Przełom: Peggy Kamuf – doświadczenie wytwarzane z opóźnieniem	510
4. Doświadczenie czytania i nowa koncepcja genderu	518
4.1. Mary Jacobus: <i>Reading Woman (Reading)</i> (1986)	518
5. Czas lektury powraca: doświadczenie czytania a wspólnota czytelników	536
5.1. Patrocino Schweickart: feministyczna lektura andro- i ginotekstów wobec koncepcji Reader-Response Criticism	537
5.2. Dwa modele lektury	539
5.2.1. Model lektury androtekstów oparty na „dialektyce kontroli”	539
5.2.2. Model lektury ginotekstów oparty na „dialektyce dialogu”	541

Rozdział ósmy

<i>Feministyczne lektury „Dory”</i>	551
---	-----

1. Figura XIX-wiecznej histeryczki. Krzyk rozdzierający ciszę	551
2. Czy histeria została „pogrzebana”?	556
3. „Kolekcja wstydliwych gestów”	572
4. Narracja histeryczki	577
5. Fragment: <i>Fragment analizy pewnej hysterii</i>	580

Rozdział dziewiąty

<i>Czarna literacka krytyka feministyczna</i>	587
---	-----

1. Rasa a polityka interpretacji feministycznej	596
1.1. Prezentacja: Elizabeth Abel lektura Toni Morrison <i>Recitatif</i>	596
2. Elizabeth Abel przedstawia lektury przez rasę (<i>across race</i>)	602
2.1. Dekonstrukcyjne czytanie Barbary Johnson	602
2.2. Psychoanalityczna lektura Margaret Homans	605
2.3. Czytanie kulturowe Valerie Smith i Hazel Carby	607
2.4. Powrót do lektury <i>Recitatif</i> Toni Morrison. Konkluzja	610
3. Zaniedbania białej literackiej krytyki feministycznej wobec czarnej krytyki i literatury	611

*Rozdział dziesiąty**Lesbijską feministyczną krytyką literacką* 613

1. Bonnie Zimmerman: *What Has Never Been: An Overview of Lesbian Feminist Literary Criticism* (1985) 613
2. Pisanie i lektury 624
3. Tradycja i kanon 626
4. Lesbijski feminizm i teoria *queer* 630

*Rozdział jedenasty**Męzczyzna w feminizmie czy mężczyzna i feminizm?* 633

1. Problem z formułą. Diagnoza 635
2. Odpowiedź i projekt 642
3. „Zwrot analny” („rectal turn”) 645

*Rozdział dwunasty**Co dalej?* 651

1. Post... post-teoria... post-feminizm? 651
2. Pod znakiem „nudy”. Zwrot ku naukom ścisłym 657
3. „Feministyczna krytyka przyszłości” – cyberprzestrzeń 659
4. Szanujmy naszą umiejętność interpretacji 662
5. „Feminizm bez granic”, ale i bez kobiet 665
6. Krytyka feministyczna „rozkwita” w literaturze 667
7. Co dalej „po” krytyce feministycznej? 668
8. Kobiety, feminizm i *queer theory* 671

Indeks osobowy 697

Summary 709

Résumé 710

Wstęp

Ta książka próbuje zarejestrować czas miniony. Jej przedmiotem jest zatem pewien zamknięty etap, albo raczej etapy, tego niezwykłego nurtu badań literackich, który nosi nazwę „krytyka feministyczna”. Na *Feministyczną krytykę literacką* składają się dość szczegółowe, choć z konieczności fragmentaryczne, wglądy w ważniejsze momenty niezbyt długiej „historii” literackiej refleksji feministycznej. Opowiadając tę „historię”, unikam pozytywistycznych kategorii rozwoju, postępu, ewoluowania myśli. Wolę myśleć o niej w kategoriach dodawania, nawarstwiania, ale także, odwołując się do cięć, dialogowania i walk, pokazuję momenty wyciszania sporów i manifestacji sprzeczności.

Feministyczna krytyka literacka ze względu na swój obiekt zainteresowań: teksty literackie, „język”, infrastrukturę twórczości i wydawnictw, nie jest tożsama z feminizmem, ponieważ w centrum zainteresowania feminizmu jest, ogólnie rzecz ujmując, nieco inny tekst – „tekst społeczny” (rządzi się on podobnymi, ale i zarazem odmiennymi prawami, jego analiza wiąże się z odmiennymi zobowiązaniami i dominantami badawczymi). Podobnie, chociaż wpłynęła na wiele dziedzin współczesnych nauk humanistycznych (socjologia, filozofia, psychoanaliza, nauki społeczne, religioznawstwo, antropologia, teoria sztuki, filmoznawstwo, teatrologia itd.), a także sama przejmowała od nich „języki interpretacji”, odpowiednio je modyfikując, nie można jej utożsamiać z feministyczną refleksją rozwijaną przez tamte dziedziny. Słowo „krytyka” nie oznacza również zainteresowania współcześnie napisanymi tekstami literackimi, nie oznacza gałęzi współczesnej literackiej praktyki krytycznej (pisanie recenzji, omówień itp.), opatrywanej przymiotnikiem „feministyczna”. Wyjaśnienie tej kwestii znajduję w książce Ewy Kraskowskiej, gdzie czytam:

Samo pojęcie „krytyki feministycznej” przeniesione na grunt polski może rodzić nieporozumienia, gdyż słowo „krytyka” nie oznacza tu, jak w polszczyźnie, omawiania i wartościowania współcześnie powstających utworów literackich, a osoby uprawiające krytykę feministyczną to nie, jak można by mniemać, recenzentki-feministki. Słowo to, przejęte w tym wypadku z angielszczyzny, oznacza po prostu badania literackie, podobnie jak w nazwach takich kierunków, jak Nowa Krytyka, psychokrytyka czy krytyka tematyczna. Również drugi człon nazwy zmienia znaczenie w stosunku do pierwotnego, przestaje bowiem sygnalizować postawę ideologiczną¹.

Na pytanie: czym jest literacka krytyka feministyczna?, nie odpowiadam wprost. Próbuję raczej zrekonstruować różne manifestacje odpowiedzi na ten temat: różne typy dyskursów, różne uwarunkowania, które przemieszczały się w czasie i które stwarzały często odmienne perspektywy myślenia. Tak bardzo odmienne, że z punktu widzenia badaczek spod znaku post-strukturalizmu i dekonstrukcji odpowiedź na pytanie: „czym jest?” – jako pewien byt – nie była w ogóle brana pod uwagę. Raczej były one zainteresowane dyskursywnymi warunkami, w jakich podobne pytania się stawia i w jakich mogły się pojawiać i pojawiały się określone rozstrzygnięcia.

Jednakże tytuł książki: *Feministyczna krytyka literacka* obliguje mnie do szkicowych choćby jego objaśnień. W jakim miejscu albo na jakiej mapie ulokować moją wypowiedź.

Historie krytyki feministycznej, te datowane już na wiek XXI, które mają w tytule wskazówkę: „historia” czy „podręcznik”, wyróżniają się od swych poprzedniczek – niesięgających po miano historii – tym, że poszerzają czasową rozpiętość krytyki feministycznej. W wydanym w 2002 roku *A Handbook of Literary Feminisms*² jego autorki: Shari Benstock, Suzanne Ferriss i Suzanne Woods, śledzą tradycję krytyki literackiej, a głównie feministycznej, literackiej historii kobiet, zaczynając od średniowiecza. W części I, zatytułowanej *Historia*, wyróżniają sześć okresów: *Early Modern Traditions: 1500–1700*; *Eighteenth-Century Triumphs: 1700–1780*; *Romantic Revolution: 1780–1832*; *Victorian Contradiction: 1832–1895*; *Modern Experiments: 1895–1945*; *Late Twentieth-Century Direction: 1945–2000*. Wśród najwcześniejszych krytyczek pojawiają się takie nazwiska, jak: Aemilia Lanyer, Margaret Cavendish i Aphra Behn. Autorki akcentują twórczość Chri-

¹ E. KRASKOWSKA: *Piórem niewieściem. Z problemów prozy kobiecej dwudziestolecia międzywojennego*. Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM, 1999, s. 8.

² S. BENSTOCK, S. FERRISS, S. WOODS: *A Handbook of Literary Feminisms*. New York, Oxford University Press, 2002.

Jeśli nie zaznaczono inaczej, cytaty z publikacji obcych podaję w moim tłumaczeniu.

stine de Pisan i niezwykły czas kobiet w XVII- i XVIII-wiecznej Francji i Anglii: kulturową rolę salonów, owych przestrzeni kobiecej dominacji, które stanowiły nie tylko centra życia kulturalnego, ale w których sawantki występowały jako aktywne, profesjonalne krytyczki, pisarki i filozofki. Podkreślają rolę Mary Wollstonecraft pod koniec XVIII wieku, jednej z pierwszych pisarek w Anglii, domagających się równych praw dla obu płci³.

Autorki *A Handbook...*, poszerzając zakres swych obserwacji, gdy wchodzi w wiek XIX, wpisują fazy krytyki feministycznej w „fale” feminizmu. A zatem uznają feminizm za ruch, który wytwarza pewien rodzaj społecznego wyzwania, przekładającego się, jak na przykład XIX-wieczne walki o „dostęp kobiet do równego wykształcenia, zawodów, instytucji politycznych” (s. 153), na zmiany w przestrzeni literackiej: na eliminację odrębnych standardów krytycznych stosowanych dla pisarek/czytelniczek i pisarzy/czytelników, na uwypuklenie związków pomiędzy genderem i gatunkiem (*genre*) literackim, co skutkowało obroną powieści przez XIX-wieczne literatki. W ten sposób druga fala feminizmu kreuje drugą falę krytyki feministycznej (s. 154), która na początku lat 60., wyraźnie pod wpływem lektury Virginii Woolf, koncentruje się na „miejscu kobiety w historii literatury, kreując kobiecy kanon i ustanawiając formy krytyki literackiej, uwydatniającej genderowe różnicowanie w pisaniu, kulturze i społeczeństwie” (s. 154). Należy jednakże zaznaczyć, że pojawia się wyraźna dyferencjacja tych wcześniejszych faz, czy też fal, od tego, co zdarzyło się w krytyce feministycznej późnych lat 60.

Jako oddzielna dziedzina badań, feministyczna krytyka literacka wyłoniła się w późnych latach 60., w kontekście współczesnego

---

³ Autorki podkreślają trudności z ustaleniem relacji pomiędzy literaturą a feminizmem. O ile Aphra Behn (XVII w.) i Mary Wollstonecraft (XVIII w.) są już uznane przez badaczki feministyczne za dwie najważniejsze literackie i polityczne pramatki („foremothers” – s. IX), o tyle niekiedy występują problemy z pisarkami takimi, jak na przykład Hannah More, która w swej poezji oskarżała niewolnictwo, choć jednocześnie nie wspierała prawa kobiet do edukacji, albo nawet jak George Eliot, która korzystając ze swego autorytetu, ośmieszyła „głupie powieści” pisane przez jej koleżanki i czytane głównie przez kobiety. Oczywiście autorki *A Handbook...* nie zamierzają eliminować pisarek ze względu na ich wypowiedzi podważające ich feministyczny *image*. Swój wybór poszczególnych nazwisk do *A Handbook...* autorki motywują albo indywidualną decyzją pisarki, określającej siebie jako „feministkę”, albo świadomym podjęciem przez nią eksploracji kwestii genderu i seksualności. W mniejszym stopniu wskazówką miałby być „temat czy styl literacki, który można by było opisać jako »feministyczny«” (s. X). Przyjmując szerokie spektrum pytań wobec literatury, pisarek i ich życia, a także polityki publikacji, wzajemnych związków pomiędzy piszącymi, autorki włączają również nazwiska takie, jak Edith Wharton, która odżegnywała się od „etykiety” feministki, a której twórczość krytyka feministyczna interpretowała poza tradycyjnym kodem lekturowym, jako prozę obyczajową, wskazując na nowatorstwo formy.

ruchu kobiecego i wzrostu wagi praw obywatelskich w Stanach Zjednoczonych, intelektualnych rewolucji podjętych przez studentów i robotników we Francji, które obaliły rząd prezydenta de Gaulle'a, oraz z Kampanią na rzecz Rozbrojenia Nuklearnego i odrodzeniem się marksizmu i ruchu związkowego w Wielkiej Brytanii (s. 154; podkr. – K.K.).

Krytyka feministyczna stała się przede wszystkim „samoświadoma” swego przedsięwzięcia, zinstytucjonalizowała się, podjęła zadanie kształtowania wspólnoty praktykującej feministyczną refleksję literacką i budującej w jej ramach tradycje literatury kobiecej⁴.

Warto odwołać się do pełniejszego zapisu autorek, które odnotowują obszary zainteresowań krytyki feministycznej. Chociaż muszę od razu zaznaczyć, że owe obszary albo przedmioty nie łączyły, ale, co staram się rejestrować w książce, dzieliły krytyczki i były obiektem ich kontestacji (czy krytyka powinna zajmować się androtekstami, czy ginotekstami, czy biologicznym podmiotem twórczym, czy ugenderowanym podmiotem oznakowanym przez rasę, klasę, etniczność, czy podmiotem biseksualnym, czy homoseksualnym itd.).

Feministyczna krytyka literacka proponuje strategię analizy tekstów podkreślające kwestie powiązane z genderem i seksualnością w pracach napisanych zarówno przez mężczyzn, jak i przez kobiety, ale ze szczególną koncentracją na pisaniu kobiet. Z natury interdyscyplinarna, nie jest w liczbie pojedynczej, ale mnogiej, przybierając różnorodność form i sposobów podejścia do tekstów. Feministyczne analizy literackie mogą badać:

- obrazy kobiet i przedstawienia kobiecego doświadczenia w tekstach napisanych przez autorów obu płci;
- kobiety pisarki, włączając w to specyficzne właściwości i zainteresowania związane z kobiecym autorstwem i z tworzeniem kobiecej tradycji albo kanonu;

---

⁴ Inaczej ustawiała daty w swej historii Janet Todd, pisząc: „Krytyka feministyczna zaczyna się, jak przypuszczam, gdy pierwsza kobieta stała się świadoma swego stosunku do języka i świadoma siebie jako pisarki, mówczyni, czytelniczki lub słuchaczki. Ale zaczyna się ona prawdopodobnie rozgrywać w naszych czasach, wraz z *Własnym pokojem* (1928) Virginii Woolf i z *Drugą płcią* (1949) Simone de Beauvoir. Znacznie upraszczając i streszczając, w tych dwóch książkach można dopatrywać się poczęcia amerykańskiej i francuskiej linii krytyki feministycznej”. J. TODD: *Feminist Literary History: A Defence*. Cambridge, Polity Press, Basil Blackwell, 1988, s. 18. Z kolei Toril Moi widzi w Simone de Beauvoir matkę i prekursorkę feminizmu współczesnego, złapaną jednakże w pułapkę egzystencjalnej filozofii Sartre’a: „Beauvoir nie może przyswajać feminizmowi Sartre’owskiego pojęcia wolnej podmiotowości i samo-określającego się działania, nie ulegając »zarażeniu« dogłębnie sekсистowską ideologią obiektywizmu, z którą owo pojęcie idzie nieuchronnie w parze”. T. MOI: *Existentialism and Feminism: The Rhetoric of Biology*. „The Oxford Literary Review” 1986, Vol. 8, no. 1–2 (*Second Sex, Sexual Difference*), s. 95.

- kobiety czytelniczki, skupiając się na roli odgrywanej przez *gender* w recepcji tekstów literackich i w pojawianiu się wyraźnego kobiecego sposobu czytania [*readership*];
- język, próbując zdefiniować specyficznie kobiecy sposób pisania albo *écriture féminine*;
- literacką formę, szczególnie związek pomiędzy gatunkiem literackim [*genre*] a *genderem*;
- publikacje, odnotowując wpływ systemu wydawniczego na produkcję i konsumpcję tekstów napisanych przez kobiety (s. 153).

Podobnie szeroki zakres obejmuje *A History of Feminist Literary Criticism*⁵, wydana w 2007 roku. Jej redaktorki: Gill Plain i Susan Sellers, zdecydowały, aby zbadać historię krytyki feministycznej od średniowiecza po czasy najnowsze. W części I książki, skupionej wokół „pionierek i protofeminizmu”, średniowieczne pisarki uzyskują miejsce raczej jako „pionierki”. Miano zaś „protofeministek” zostaje nadane piszącym kobietom czasów renesansu. Pamflety i poezja, literatura dewocyjna i poradniki, były pisane i czytane przez kobiety, które stawały się aktywnymi uczestniczkami kultury literackiej. Okazało się również, że pisanie stało się niespodziewaną przestrzenią „spotkań kobiet w tekście”, sygnalizując w ten sposób kierunek analizy feministycznej krytyki literackiej. W XVIII i XIX wieku, a także w początkach wieku XX, można już mówić o piszących „protofeministkach”. Te zaś podwały w wątpliwość podstawy społecznej organizacji, zakwestionowały jej *genderowe* normy. Pisarki (w Wielkiej Brytanii: Mary Shelley, Maria Edgeworth, Charlotte Brontë, Mrs. Gaskell i George Eliot) i działaczki (Frances Power Cobbe, Millicent Garrett Fawcett), podejmując – w odrębnych dziedzinach – przedsięwzięcia równoczesne, pozwalały myśleć o swego rodzaju „symbiotycznym związku”, jaki powstał już wówczas pomiędzy „feministyczną polityką a praktyką tekstową” (s. 7). Uczestniczyły w tym związku również kobiety piszące za oceanem (Harriet Beecher Stowe, Luisa May Alcott, Margaret Fuller, Sojourner Truth i, na przełomie wieków, Charlotte Perkins Gilman); autorki *A History of Feminist Literary Criticism*, potwierdzając przekonanie Elaine Showalter, akcentują większą ich siłę, bardziej eksplicytnie sformułowaną ekspresję swej niezależności i podmiotowości.

Trzy figury – trzy postaci – zagospodarowują czas „protofeministek”: Mary Wollstonecraft, Virginia Woolf i Simone de Beauvoir. Pierwszej *Vindication of the Rights of Women* została uznana przez Winifred Holtby, i ta opinia nie była obiektem kontestacji, za „biblię kobiecego ruchu w Wielkiej Brytanii” (s. 9). Jednakże Susan Manly – autorka szkicu o Wollstone-

---

⁵ *A History of Feminist Literary Criticism*. Eds. G. PLAIN, S. SELLERS. Cambridge, New York, Cambridge University Press, 2007.

craft Mary Wollstonecraft and Her Legacy – zgodnie z założeniem *A History of Feminist Literary Criticism*, z jednej strony czyta jej pisma w kontekście historycznym, z drugiej zaś wyłuskuje z nich wątki, które antycypują współczesną (XX-wieczną) myśl feministyczną. Mary Wollstonecraft postrzegana jest przede wszystkim jako krytyczka literacka, która atakuje mistyfikację kobiecości dokonaną przez Rousseau, mizoginię Milтона oraz Edmunda Burke’a „sentymentalną estetyzację piękna” (s. 8), stawiając równocześnie kwestię ugenderowanej podmiotowości, podmiotowości piszącej, a nawet, jak to ujmuje Susan Manly, kwestię „tekstowej konstrukcji podmiotowości” (s. 8). Dopiero Virginia Woolf może „rywalizować” z dziełem pozostawionym przez Wollstonecraft. Woolf budzi zainteresowanie feministycznej krytyki literackiej zarówno jako pisarka, jak i krytyczka. Jane Goldman w eseju *The Feminist Criticism of Virginia Woolf* akcentuje niezwykłą siłę inspiracji, zawartą w wielu jej ideach: aby powrócić do zapoznanych matek, aby skonstruować kobiece zdanie symulujące wrażliwość i myślenie kobiet, aby przemyśleć androgyniczność umysłu, aby w końcu zabić „domowego anioła” i pisać książki, odwołując się do własnej cielesności. Sprzeczności w myśleniu Woolf okazują się, mówi Jane Goldman, zbiorem traktów niezbornych, zawitych, którymi też pójdzie współczesna literacka krytyka feministyczna. I w końcu Simone de Beauvoir, postać wciąż zapominana, która nie trafiła na swój czas, znajduje swoje miejsce jako autorka sentencji: „nikt nie rodzi się kobietą”, jako promotorka kulturowej konstrukcji płci i krytyczka opisująca jej represywną naturę, a także – co akcentuje Elizabeth Fallaize w *Simone de Beauvoir and the Demystification of Woman* – jako znakomita interpretatorka mitu, która posłużyła się językiem wielu dyscyplin: marksizmu, strukturalizmu i psychoanalizy, aby opisać jego retoryczną, opresyjną perswazję skierowaną przeciw kobietom.

Podkreślając głębokie wcięcia w kulturową przeszłość tych dwóch historii, należy jednocześnie zauważyć, że, zgodnie ze swoim projektem, obie skłaniają się wyraźnie ku odcinaniu formuły krytyki feministycznej od formuły feministycznej krytyki literackiej. Obie też feministyczną krytykę literacką sytują w latach 60., jednakże odmiennie akcentując wagę „drugiej fali feminizmu”. Autorki *A Handbook of Literary Feminisms* odnajdują i diagnozują o wiele bardziej bezpośrednią zależność między feminizmem a feministyczną krytyką literacką niż to wynikałoby z projektu *A History of Feminist Literary Criticism* – także w odniesieniu do momentu początkowego. W *General Introduction* Gill Plain i Susan Sellers odnotowują, co prawda, impuls „drugiej fali”, ale wierne swemu projektowi zaznaczają, że

feministyczna krytyka literacka nie wyłania się z tego ruchu w pełni ukształtowana. Raczej jej ostateczna samoświadoma ekspresja stanowiła

kulminację stuleci pisania kobiet, kobiet piszących o pisaniu kobiet, oraz kobiet – i mężczyzn – piszących o kobiecych umysłach, ciałach, sztuce oraz ideach (s. 2).

Podobnie rozważają relację między feministyczną krytyką literacką a feminizmem, rzutując ją w przyszłość. Nie umniejszając wpływu feminizmu na literacką krytykę feministyczną, również tą, która wyłania się w okolicach lat 80., kiedy to granice pomiędzy „literaturą a polityką, aktywizmem a akademią” stają się „płynne” (s. 2), zastrzegają:

Choć te zamazane granice często działają, będziemy dowodzić, że feministyczną krytykę literacką można odróżnić od feministycznej aktywności politycznej i feministycznej teorii społecznej (s. 2).

To zastrzeżenie ma swoją zasadność w metodologicznym założeniu *A History...*, której autorki za cel swego śledztwa obrały związki pomiędzy krytyką literacką a „tekstualnością”. To właśnie perspektywa „tekstualności” umożliwia uchwycenie owych różnic i pozwala je wydobyć.

W moim projekcie zakres *Feministycznej krytyki literackiej* jest, w porównaniu z prezentowanymi ujęciami, mocno skurczony. Zaczynam swą opowieść od prezentacji Kate Millett, a zatem od jednej z „klasyczek” feministycznej praktyki czytania, a zarazem od momentu, który tradycyjnie jest uznawany za moment narodzin feministycznej krytyki literackiej. Natomiast idee „protofeministek” pojawiają się wraz z lekturami ich prac, prezentowanymi przez krytyczki feministyczne. Koncentruję się głównie na pierwszej dekadzie feministycznej krytyki literackiej i na momencie jej transformacji, który przypadł na „okolice 1981 roku” – jakby odpowiadając echem na tytuł książki Jane Gallop⁶ – przesuwając, umowną w końcu, datę graniczną na rok 1988.

W 1988 ukazała się publikacja Nancy K. Miller *Subject to Change*⁷, zbierająca jednak teksty pisane od 1981 roku (biorąc pod uwagę datę druku pierwszego eseju); poprzedziła ją książka Naomi Schor *Breaking the Chain* (1985)⁸, która też powstawała od początku lat 80. Sięgam również po koncepcję Janet Todd przedstawioną w jej *Feminist Literary History*⁹, także z 1988 roku. Ponieważ w burzliwych latach 80. narodziła się czarna i les-

⁶ J. GALLOP: *Around 1981. Academic Feminist Literary Theory*. New York, London, Routledge, 1992.

⁷ N.K. MILLER: *Subject to Change. Reading Feminist Writing*. New York, Columbia University Press, 1988.

⁸ N. SCHOR: *Breaking the Chain. Women, Theory, and French Realist Fiction*. New York, Columbia University Press, 1985.

⁹ J. TODD: *Feminist Literary History...*

bijaska literacka krytyka feministyczna, a także zyskiwało autonomię zagadnienie mężczyzny w feminizmie, dlatego też szkicowo, korzystając z wnikliwych analiz pomieszczonych w esejach z *A History of Feminist Literary Criticism* (2007), odnotowuję te nowe dziedziny feministycznych studiów.

Stawiane współcześnie pytanie: co dalej z literacką krytyką feministyczną?, oraz podejmowane dziś próby odpowiedzi, wydawały mi się na tyle interesujące, szczególnie w kontekście teorii *queer*, że odwołałam się do nich i tym samym, zwiększając tempo prezentacji, wprowadziłam perspektywę końca XX i początków XXI wieku.

Nie zamierzałam napisać historii feministycznej krytyki literackiej, stąd skupiam się na wyimku nieco dłuższym od jednej dekady, ale wyimku, który obfituje niezwykłym ruchem myśli, galopującymi zmianami koncepcji i ich różnorodnością, konstrukcjami monolitowymi i ich natychmiastowymi dekonstrukcjami. To czas wspólnotowego działania i zarazem indywidualistycznych projekcji, czas gorących polemik i walk oraz prób koncyliacji, zawieszania broni. Nie tylko wobec bardziej lub mniej fantazmatycznego i zmistyfikowanego wroga – mężczyzny, patriarchy, fallogocentryzmu – ale także wobec wyobrażeń przeciwniczek wewnątrz samego feminizmu, pośród tych, co praktykują feministyczną krytykę literacką.

Zrezygnowałam też z czegoś, co można by nazwać nawet obligacją dla kogoś, kto próbuje zaprezentować choćby wyimek myślenia wyjęty z przeszłości: z przyjęcia jakiejś jednolitej pozycji narracyjnej, z której mogłabym „przepytować” i analizować wybrane dyskursy krytyczek. Pozycji odwołującej się do jakiejś – autorytatywnej – literackiej metodologii bądź metody, bądź sugestii pochodzącej od innych niż nauka o literaturze dyscyplin. Myślę tutaj o kilku istniejących pracach, które wprost wykładają swoje preferencje metodologiczne i choć różnią się tonem perswazji, łączy je wybór – w każdym wypadku innej – jednolitej perspektywy narracyjnej, a w konsekwencji, interpretacyjnej.

Toril Moi pisze *Sexual/Textual Politics...* (1985) jako post-strukturalistka i opatruje swoją książkę podtytułem *Feminist Literary Theory*¹⁰. Janet Todd wydaje *Feminist Literary History* (1988) i prezentuje w niej projekt uhistorycznionej krytyki feministycznej. W 1992 roku ukazuje się książka promotorki dekonstrukcji Jane Gallop *Around 1981*, autorki powiązanej też z tradycją *close reading* (co wyjaśnia w *Introduction*), ze znamienym podtytułem *Academic Feminist Literary Theory*.

Każda z wymienionych publikacji koncentruje się na jakimś istotnym momencie, który odwzorowuje pewien porządek dominant, rozkładania

---

¹⁰ T. MOI: *Sexual/Textual Politics: Feminist Literary Theory*. London–New York, Methuen, 1985.

się w czasie tematów i problemów podejmowanych przez feministyczną krytykę literacką, zarysowuje zarazem własną mapę tej krytyki. W ten sposób książki te odwzorowując, odnotowując i interpretując „zdarzenia”, jakie zaistniały w feministycznym myśleniu, zarazem w nie interweniują.

Ja nie interweniuję. Diagnozuję, prezentuję minioną „historię”, już zamkniętą w pewnych ramach czasowych. Moja propozycja prezentacji jest metodologicznie zróżnicowana. W jakimś sensie zależna od sugestii, które rekonstruuje z wybranych tekstów: sugestii miejsca, z jakiego one mówią. Stąd raz włączam kontekst teorii Stanleya Fisha, innym razem Rolanda Barthes’a albo Harolda Blooma. Akcentuję głównie lokalizację tekstów literackiej krytyki feministycznej w obrębie dyskursu literaturoznawczego. Jednakże w tych przypadkach, gdy ów dyskurs chce siebie postrzegać w bardziej ścisłym niż inne uwikłaniu w feminizm, próbuję respektować jego intencje.

Porządek prezentacji miał być chronologiczny: zamierzałam uchwycić powtarzalność pewnych tematów – stąd dbałość o daty, drobne przesunięcia w czasie – i równocześnie ich transformację. I ten zamysł, jak się okazało, mógł się ostać do momentu zbliżania się w okolice roku 1980. Pierwsze wyraźne cięcie pozostaje łatwe do odnotowania: oddziela krytyczki androtekstów (feministyczne lektury tekstów mężczyzn) od ginotekstów (ginokrytyka: feministyczne czytanie zapoznanego pisania kobiet). Tu następuje wyraźna zmiana miejsca i pozycji.

Natomiast wtargnięcie tak zwanej teorii (post-strukturalizmu, dekonstrukcji, psychoanalizy) w latach 80. i równoczesna instytucjonalizacja feministycznej krytyki literackiej czynią tekstową „rzeczywistość” bardziej zróżnicowaną. Musiałabym albo zdecydować się na ustanowienie jakiegoś kanonu dyskursu teoretycznego tego czasu i konsekwentnie zachować układ chronologiczny (w którego powodzenie, podobnie jak redaktorki *A History...*, wątpię), albo dokonać przeglądu ze względu na dominanty tematyczne, albo... Wariantów było dużo.

Wybrałam układ przestrzenny, próbując zrekonstruować scenę składającą się z wielu głosów, współwystępujących w jednym czasie, które odpowiadają na zawarte w innym głosie-tekście zaproszenie albo wykluczenie. Wychodzą na spotkanie, proponują dialog, staczają potyczkę. Dlatego też nie skupiam się tylko na eksplikacji teoretycznych pozycji, z których dany głos-tekst został wyartykułowany. Często jest tak, że owe pozycje dadzą się dopiero wyprowadzić z prezentacji tego, co dana wypowiedź mówi na temat jakiejś określonej lektury innego tekstu, manifestującego inną niż on praktykę krytyczną. Ten rodzaj prezentacji miał odtworzyć wszelkie meandry dyskursu krytycznego, ale także miał wnikać w konkretne feministyczne interpretacje literatury i oddać – w miarę skrupulatnie – feministyczną historię literatury i feministyczną tradycję literacką.

Zgodnie z tym, co zaznaczyłam: aby respektować założenia poszczególnych badaczek. Dlatego też prezentacje kolejnych lektur, niekiedy rozlekłe, mogą wydawać się zbędne dla studentów kierunków neofilologicznych (ci mają bezpośredni dostęp do tych tekstów), są natomiast niezbędne (biore pod uwagę własne doświadczenia) dla studentów filologii polskiej.

Kompozycja tej książki nie jest nienaruszalna. Wręcz na odwrót, sugeruję, że każda czytelniczka/każdy czytelnik może sobie ułożyć swoją własną „historię”, własną opowieść: wybrać wątki teoretyczne (debatę wokół przedstawienia, doświadczenia, podmiotu), historycznoliterackie (polemiki wokół Woolf, Wolstonecraft, Charlotte Brontë, George Eliot). Takie odniesienia i związki sugeruję często w nawiasach. Może także odtworzyć, wprowadzane przeze mnie nie wprost, wcześniejsze od *Sexual Politics* Kate Millett, wątki inicjowane przez Ellmann, Spacks, Moers. Może, ale również pod warunkiem, że będzie czytać przypisy, przyznając im podobną rolę jak tekstowi głównemu.

Z faktu, że nie interweniuję, nie wynika wcale, że nie ulegam, świadomym bądź nieświadomym, własnym preferencjom i emocjom. Próbuje jednak owe impulsy neutralizować, odwołując się w konkretnych przypadkach do aktualizacji szeroko rozumianego kontekstu, w jakim konkretna badaczka wypracowywała swoją propozycję krytyczną albo interpretację. Przyjmuję tym samym bardzo mi bliskie stanowisko Jane Gallop wyartykułowane w *Introduction* do *Around 1981*.

W skrócie sprowadzałoby się ono do kilku imponderabiliów. Mało pożyteczne byłoby „testowanie” dawnych badaczek, reprezentantek pewnych odległych formacji krytycznych z perspektywy współczesnych założeń teoretycznych.

Jednym z efektów poznania w historii – pisze Gallop – jest łatwość, z jaką widzimy ślepe plamki wcześniejszej formacji, idąca w parze z niemal niepodobieństwem rozpoznania dzisiejszych. Historia badań zbyt często wygląda tak, że każda następująca generacja wykazuje głupotę wszystkich, co byli wcześniej¹¹.

Łatwo jest, w późnych latach 80. – pisze przywoływana przez Jane Gallop Jane Todd – poukładać przeszłość w sterylnej przestrzeni dla obserwacji i porównań, ignorując ciemny i skaczący [*obscure and shifting*] czas, w jakim się odbywała¹².

Muszę przyznać, że ów ciemny i skaczący czas najbardziej mnie emocjonalnie „wciągał”. Nie potrafię powiedzieć, w jakim stopniu kierował

¹¹ J. GALLOP: *Around 1981...*, s. 9.

¹² J. TODD: *Feminist Literary History...*, s. 1.

mną obowiązek (jakaś projekcja idealnej opowieści), aby przywrócić owemu czasowi miejsce w feministycznej krytyce literackiej, aby spotkać się z tymi tekstami, które wciąż się odnotowuje, ale już się ich, na ogół, nie czyta, a w jakim stopniu uwiedziona byłam przez sentymentalne poczucie, że trzeba wrócić do matek, którym feministyczna krytyka literacka jakby się sprzeniewierzyła. A może pojawiła się odrobina przekory wobec domniemyanych przeze mnie przekonań – tych z końca XX i początków XXI wieku – o naszej niekwestionowanej inwencji twórczej, o reaktywności na wyzwania naszego, nowego czasu. Odrobina przekory, która kierowała moje prezentacje ku świadomemu (i nieświadomemu) podłączaniu ich w moje (fantazmowane) „tu i teraz”, która skłaniała mnie do pytań o to, jak daleko posunęliśmy się w ciągu tych blisko 40 ostatnich lat. Mam także nadzieję, że mój „szkicownik” zdarzeń może ułatwić rekonstrukcję polskiej mapy feministycznej krytyki literackiej.

Rezygnując, podobnie jak to czyni Jane Gallop, z „łatwości” samo-wyniesienia, z którego można oceniać i diagnozować przeszłość, wolę założyć, że prezentując i rekonstruując krytyczne głosy, podlegam też, jak i moje poprzedniczki, oddziaływaniu ślepych płamek, które w pewnej mierze zapewne podzielałam z moimi współczesnymi, a w pewnej obciążają moje osobiste „konto”.

I jeszcze jedno odwołanie do Gallop:

Takie stwierdzenie próbuje nie być stwierdzeniem, że gdyby tylko kobiety były bystrzejsze, nie byłyby tak zablokowane. Raczej próbuję przypuścić, że one są zablokowane w miejscu, do którego są dosłownie przykute. Jesteśmy zablokowane w tej mierze, w jakiej mówimy od wewnątrz historii. Jeśli każda poznająca jest podmiotem, to jej dyskurs bardziej zdradza jej subiektywność. Przez podmiot i subiektywność nie mam na myśli jednostki z idiosynkratyczną percepcją. Raczej mam na myśli kogoś, kto może poznawać tylko od wewnątrz historii, z częściową, w najlepszym przypadku, świadomością ideologiczną i w szczególnym związku ze zinstytucjonalizowanymi dyskursami oraz interesami grupowymi¹³.

Ta książka nie prezentuje jakiegos jednego sposobu wglądu w głosy wybranych postaci. Co więcej, jej kształt, zamysł, projekt zmieniał się. Najwcześniejsze części – o *écriture féminine* – powstały w „pradawnych czasach” (w okolicach roku 2000). Nie zmieniałam ich zapisu. Chociaż znacznie poszerzyła się wiedza na ten temat. Odsyłam zainteresowanych do pozycji odnotowanych w przypisach.

Niepokoï mnie architektura tej książki. Chcę powiedzieć, że skromne miejsce przypada w niej *écriture féminine*. O wiele bardziej skromne niż

¹³ J. GALLOP: *Around 1981...*, s. 9.

miałoby to wynikać z mojego (nie tylko) intelektualnego długu wobec badaczek francuskich. I tak już musi pozostać. To, co najgłębiej przeżyte, pozostaje niezapisane. Być może nawet oparło się impulsowi, aby się tym bardzo osobistym doświadczeniem lekturowym – podzielić. Myślę także, że publikacja Joanny Bator¹⁴ w jakimś stopniu zwolniła mnie z obowiązku bardziej wnikliwego ujęcia tego obszaru, pojawiły się też w międzyczasie tłumaczenia książek Julii Kristevej, umożliwiające współuczestnictwo w jej refleksji, no i mam w pamięci projekty tekstów o francuskiej teorii moich młodszych koleżanek.

Niewątpliwie, wiedza o tym, co się zdarzyło w polskiej recepcji feministycznej krytyki literackiej, miała wpływ na pewne fragmenty tej książki. Stąd też *Feministyczna krytyka literacka* nie usuwa w cień żadnej ze swoich poprzedniczek, nie polemizuje też z nimi. Chciałabym, aby była czytana wraz z prezentacją podręcznikową Anny Burzyńskiej (A. BURZYŃSKA, M.P. MARKOWSKI: *Teorie literatury XX wieku. Podręcznik*. Kraków, Znak, 2006), wespół ze studiami Grażyny BORKOWSKIEJ (*Córki Milтона. (O krytyce feministycznej ostatnich piętnastu lat)*). W: *Po strukturalizmie. Współczesne badania teoretycznoliterackie*. Red. R. NYCZ. Wrocław, Wiedza o Kulturze, 1992; *Metafora drożdży*. W: *Ciało i tekst. Feminizm w literaturoznawstwie – antologia szkiców*. Red. A. NASIŁOWSKA. Warszawa, IBL PAN, 2001) i jej książką łączącą zainteresowania feministyczne z teorią i praktyką interpretacji (*Cudzoziemki. Studia o polskiej prozie kobiecej*. Warszawa, IBL PAN, 1996). W tym nurcie badań lokowałabym także prace: Agnieszki GAJEWSKIEJ (*Hasło: Feminizm*. Poznań, Wydawnictwo Poznańskie, 2008), Ingi IWASIOŃ (*Rewindykacje. Kobieta czytająca dzisiaj*. Kraków, Universitas, 2002; *Gender dla średnio zaawansowanych. Wykłady szczecińskie*. Warszawa, WAB, 2004), Ewy KRASKOWSKIEJ (*Piórem niewieściem. Z problemów prozy kobiecej dwudziestolecia międzywojennego*. Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM, 1999; *Czytelnik jako kobieta. Wokół literatury i teorii*. Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM, 2007), Anny NASIŁOWSKIEJ (*Feminizm i psychoanaliza – ucieczka od opozycji*). W: *Ciało i tekst. Feminizm w literaturoznawstwie – antologia szkiców...*), Kazimierzy SZCZUKI (*Kopciuszek, Frankenstein i inne*. Kraków, eFKa, 2001).

Kontekst odmienny od teoretycznego tworzą dla mnie książki interpretacyjne (co nie oznacza, że nie odwołują się one do teorii feministycznych): Marii JANION (*Kobiety i duch inności*. Warszawa, Sic!, 1996), Agaty ARASZKIEWICZ (*Wypowiadam wam moje życie. Melancholia Zuzanny Ginczanki*. Warszawa, Fundacja Ośka, 2001), Agaty CHALUPNIK (*Sztandar ze spódnicy. Zapolska i Nałkowska o kobiecym doświadczeniu ciała*. Warszawa, Oficyna Wydawnicza Errata, 2004), Urszuli CHOWANIEC (*W poszukiwaniu kobiety. O wczesnych po-*

---

¹⁴ J. BATOR: *Feminizm, postmodernizm, psychoanaliza. Filozoficzne dylematy feministek „drugiej fali”*. Gdańsk, słowo / obraz terytoria, 2001.

wieściach Ireny Krzywickiej. Kraków, Wydawnictwo UJ, 2006), Izabeli FILIPAK (*Komornicka. Obszary odmienności. Rzecz o Marii Komornickiej*. Gdańsk, słowo / obraz terytoria, 2007), Ewy GRACZYK (*Przed wybuchem wstrząsnać. O twórczości Gombrowicza w okresie międzywojennym*. Gdańsk, słowo / obraz terytoria, 2004), Anny LEGEŻYŃSKIEJ (*Od kochanki do psalmistki... Sylwetki, tematy i konwencje liryki kobiecej*. Poznań, Wydawnictwo Poznańskie, 2009), Ursuli PHILLIPS (*Narcyza Żmichowska. Feminizm i religia*. Warszawa, Fundacja Akademia Humanistyczna, IBL PAN, 2008), Ewy TONIAK (*Olbrzymki. Kobiety i socrealizm*. Kraków, Korporacja ha!art, 2008).

Książka ta powinna być czytana w pewnym związku z tamtymi: raz jako alternatywa, innym razem jako dopełnienie, raz jako transformacja, innym razem jako drobne przesunięcie wobec narracji ją poprzedzających.

Zbierałam „zdarzenia” z dziejów literackiej krytyki feministycznej we Francji i w Stanach Zjednoczonych, nie oglądając się na jej recepcję w innych krajach, również w Polsce. Niestety, musiałam pominąć badaczki włoskie i niemieckie, a także kanadyjskie. Boleję z tego powodu, albowiem miały swój własny, często bardzo oryginalny udział w feministycznej krytyce literackiej. Gdybym spróbowała ogarnąć więcej, musiałaby powstać trochę inna książka. Sądzę natomiast, że ta, która powstała, może stanowić rodzaj tła, swoistą „mapę” dla łatwiejszego usytuowania polskich, zróżnicowanych feministycznych praktyk interpretacyjnych.

Prawdziwą bohaterką mojego tekstu jest lektura: krytyka feministyczna uczyniła z czytania literatury sprawę pierwszorzędnej wagi. Jedną z najczęściej cytowanych autorek tak oto ujęła losy tego przedsięwzięcia:

W pierwszym rozdziale kobieta czytelniczka staje się feministką, a na końcu udaje jej się wypłatać z androcentrycznej logiki kanonu literackiego i krytycznego. W drugim rozdziale czytelniczka feministyczna z powodzeniem dokonuje mediacji pomiędzy własną perspektywą a perspektywą pisarza. Owe „zwycięstwa” to część projektu stworzenia kultury i tradycji literackiej kobiet, która z kolei stanowi część projektu przekroczenia patriarchy. W naturze ludzi pracujących na rzecz rewolucyjnej zmiany jest optymizm co do perspektywy nadania przyszłości nowego kierunku¹⁵.

Feministyczna krytyka literacka, reagując na wielorakość metodologicznych sugestii, próbowała odnajdować swoiste dla siebie miejsce. Próbowała

---

¹⁵ P.P. SCHWEICKART: *Reading Ourselves: Toward a Feminist Theory of Reading*. In: *Gender and Reading: Essays on Readers: Texts and Contexts*. Eds. E.A. FLYNN, P.P. SCHWEICKART. Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1986. Przytaczam za przedrukiem w: *Feminisms. An Anthology of Literary Theory and Criticism*. Eds. R.R. WARHOL, D.P. HERNDL. New Brunswick, New Jersey, Rutgers University Press, 1997, s. 629.

kreować własne strategie czytania. Korzystając z „pluralizmu” propozycji androcentrycznych, zmieniała ich uniwersalną perspektywę na perspektywę stronnica, pytając o płeć autora, płeć lektury, testując niejako użyteczność teoretycznych modeli dla czytania „kobiecego” i feministycznego. Transformowała je, przemieszczając akcenty i przystosowując je do własnych zapotrzebowań. Takim zmianom zostały poddane koncepcje na przykład Bachelarda, Fisha, Blooma, Barthes’a, Derridy. W przełomowym dla literaturoznawstwa okresie przesilenia między strukturalizmem a tym wszystkim, co przyszło potem, stworzyła interpretacje, z których wiele na pewno można zaliczyć do największych osiągnięć sztuki interpretacji drugiej połowy XX wieku. To dziedzictwo pozostaje, jak dotąd, niemal niedostępne polskiej czytelniczce i polskiemu czytelnikowi. Stąd charakter mojej narracji, która bardziej od sięgania do poziomu meta- skupia się na samym procesie lektury, na jego przebiegu i dramatyzmie. Idiomatyczność omawianych tekstów zmuszała niejako do oddawania głosu bohaterkom tej opowieści, stąd bierze się dbałość o „słyszalność” ich głosów, układająca się obfitością przytoczeń.

Indeks osobowy

- Aaron Jane 622
Abel Elizabeth 281, 596–603, 605–612
Abelove Henry 624, 675
Abraham Julie 623
Ackland Valentine 622
Adler Alfred 40
Adorno Theodor 401
Agacinski Sylviane 45, 52, 94
Alcott Luisa May 15
Allan Zygmunt 93
Allen Jeffner 626
Althusser Louis 36, 388
Anderson Linda 350–354
Anderson Sherwood 65, 69, 70
André Jacques 570
Angelou Maya 588, 606
Anger Jane 197
Antony Susan Brownell 60
Anzaldúa Gloria 355, 588, 624
Araszkiewicz Agata 22, 564
Ardener Edwin 282–284, 387
Ardener Shirley 282, 387
Ariosto Ludovico 630
Armstrong Nancy 155, 156
Arnold Matthew 383
Arystoteles 633
Attie Richard 108
Atwood Margaret 135, 522, 669
Auerbach Nina 164, 359, 484
Augustyn św. 535
Augustyna 553
Austen Jane 103, 110, 111, 140, 141, 153, 164, 172, 181, 184–190, 206, 215, 220, 225, 308, 395, 397, 403, 654
Awkward Michael 595
Bachelard Gaston 24, 168–174, 359, 487
Bachtin Michaił 547, 548
Baker Ernest 102
Baker Houston A. 595
Balzac Honoré de 235, 358, 361, 367, 368, 370–374, 376, 377, 464, 488, 493–498, 519, 529–532
Bank Izabelle 115
Bannon Ann 622
Barale Michèle Aina 624, 675
Baranowska Małgorzata 405
Barbey d'Aureville Jules Amédée 358
Barker Pat 135
Barnes Djuna 522, 628
Barney Natalie 627
Barrett Eileen 613
Barrett Michelle 388, 389, 502
Barthes Roland 19, 24, 50, 159, 162, 300, 301, 311–318, 321, 322, 332–334, 337, 338, 342, 344, 345, 359, 416, 420, 432, 441, 487, 640, 641
Bartky Sandra Lee 477
Bassin Donna 670
Bataille Georges 41, 645
Bator Joanna 22, 405
Baudoin Patricia 253, 506

- Bauer Dale M. 548, 549
 Baumgart Anna 563, 572, 574, 575
 Baym Nina 140, 141, 155, 259, 260, 279, 289, 291–293, 382, 392, 541
 Bazin Nancy Topping 502
 Beauvoir Simone de 14–16, 25, 26, 35, 94, 97, 153, 168, 310, 381, 411, 424, 483, 504, 584, 641, 645, 653–656
 Bedford Sybille 616
 Beecher Stowe Harriet 15, 111, 225, 229, 230, 235
 Behn Aphra 181
 Benhabib Scyla 692
 Bennett Paula 622, 628
 Benstock Shari 12, 102, 140, 286, 392, 669
 Bergson Henri 123
 Bernard Michel-Georges 169, 171
 Bernheimer Charles 553, 584, 586
 Bernikow Louise 627, 628
 Bersani Jacques 411
 Bersani Leo 376, 645
 Berthier Philippe 494
 Bettelheim Bruno 211
 Bewley Marius 82
 Bielik-Robson Agata 175
 Bishop Elizabeth 180, 267
 Bishop Nadeau 628
 Blake Kathleen 139
 Blake William 193, 402
 Blanchot Maurice 556
 Bleich David 538
 Blood Fanny 628
 Bloom Harold 19, 24, 168, 174, 175, 178, 179, 182, 183, 190, 258–261, 263, 264, 266, 267, 292, 361, 383, 473, 608
 Blumenfeld Warren J. 693
 Bly Robert 644
 Błońska Wanda 344
 Błoński Jan 168
 Bolecki Włodzimierz 445
 Bonaparte Marie 47
 Boone Joseph Allen 634, 646, 649
 Borkowska Grażyna 22, 560
 Boucher François 321
 Boucher Sanda 614
 Boumelha Penny 36, 54
 Bouquey Elaine 408, 433, 434, 568
 Bourdieu Pierre 654, 655
 Bowlby Rachel 461, 462
 Brach-Czaina Jolanta 464
 Braddon Mary E. 107, 117
 Bradstreet Anne 181
 Braidotti Rosi 316, 634
 Brecht Bertolt 527
 Brée Germaine 309
 Brenner Brigit 563, 572, 574, 575
 Breuer Josef 553
 Brewster Ben 388
 Brontë (siostry) 103, 107, 153, 181, 203, 225, 228
 Brontë Charlotte 15, 20, 31, 52–54, 110–117, 131, 162, 164, 181, 191, 192, 194, 208, 211–225, 230, 231, 275, 314, 338, 382
 Brontë Emily 172, 181, 191, 195, 197, 202–212, 214, 230, 541
 Brooks Romaine 627
 Brossard Nicole 624
 Broughton Rhoda 107, 118, 190
 Browning Barrett Elizabeth 107, 108, 110, 153, 180, 181, 191, 225, 238, 241, 267
 Brunon Mary 185
 Bulkin Elly 505, 614
 Bunyan John 215, 219
 Burke Edmund 16, 402
 Burnett Angela 107
 Burney Fanny 185
 Burzyńska Anna 22, 163, 168, 314, 365, 439, 446, 473, 476, 498, 687
 Butler Judith 157, 352, 353, 512, 626, 640, 641, 649, 670, 673, 686–695
 Butler Marilyn 150, 395
 Byatt Antonia S. 131
 Byron George Gordon 115, 185, 192–195, 197, 203, 212
 Cadden Michael 634, 646
 Cade Toni 588
 Califia Pat 694
 Calle Mireille 447, 456
 Campbell Kirsten 694
 Carby Hazel V. 593, 595, 607–609
 Cardinale Marie 411, 424
 Carlson Eric T. 113
 Carpenter Mary 107
 Carr Helen 135, 137
 Castle Terry 629, 630
 Cavell Stanley Louis 654
 Cavendish Margaret 12, 181, 191

- Caws Mary Ann 342, 346
Chałupnik Agata 22
Charcot Jean-Martin 443, 551–553, 558
Chasseguet-Smirgel Janine 37
Chawaf Chantal 280, 421, 422, 424
Cheng Anne Anlin 593, 594
Chester Phyllis 188
Chodorov Nancy 281, 384, 545, 605
Chopin Kate 260, 522
Chowaniec Urszula 22
Christian Barbara 344, 592–596, 605, 606
Chrzanowski Bronisław 551
Chudak Henryk 168
Chyżyńska M. (M.Ch.) 101
Cixous Hélène 149, 279, 283, 293, 294, 303, 310, 316, 318, 338, 357, 359, 377, 406, 411–419, 423–425, 435, 443, 445, 447–462, 464, 466–470, 473, 502, 553, 555, 565–568, 570, 571, 575, 578, 591, 644, 651–653, 695
Clément Catherine 377, 407, 411, 412, 424, 425, 449, 460, 467–469, 553, 555, 557, 558, 566–568, 570, 578, 591
Cobbe Frances Power 15
Coleridge Marie Elizabeth 181
Coleridge Samuel Taylor 212, 402
Colette Sidonie-Gabrielle 309, 310, 628
Collins Wilkie 118
Cook Wiesen Blanche 627
Corbeau Thierry 325
Cornell Drucilla 693
Cott Nancy 106
Courtivron Isabelle de 149
Coward Rosalind 656
Craik Dinah Mulock 107, 115, 190
Cramer Patricia 613
Cremonese Laura 407, 411, 419, 423, 448, 453, 456, 458
Cruikshank Margaret 623
Culler Jonathan 337, 454, 462, 463, 478–482, 488–498, 511–513, 516, 518, 524, 525, 537, 538, 541, 543, 546, 637, 638, 650, 664
Cvetkovich Ann 685
Czekańska-Heymanowa Róża 273

Dain Norman 113
Daly Mary 49, 385, 475, 618
Dante Alighieri 177
Darwin Charles 121
Decottignies Jean 551, 556
Deleuze Gilles 359, 487, 507
Dembo Lawrence Sanders 133
Derrida Jacques 24, 157, 159, 300, 347, 357, 359, 365, 386, 404, 416, 436, 438, 439, 441, 442, 444–448, 456, 460–462, 464–466, 487, 498, 499, 506, 508, 509, 512, 513, 516, 517, 527, 582, 604, 605, 634, 640, 652–654, 681, 682, 695
Deutsch Feliks 555, 578
DeVere Brody Jennifer 155
Diamond Arlyn 478, 481, 482
Dickens Charles 172, 235
Dickinson Emily 153, 164, 165, 180, 181, 183, 191, 225, 237–241, 267, 542, 544, 545, 627, 628
Dimock Wai Chee 659
Dinnerstein Dorothy 385, 491
Doan Laura 630
Donoghue Emma 629
Donovan Josephine 95, 183, 245, 246, 248, 286
Dora (właśc. Bauer Ida) 553–556, 565, 566, 570, 571, 577–586
Dostojewski Fiodor 61
Doty Alexander 674
Doubrovsky Serge 306
Drabble Margaret 131, 132
Drake Jennifer 666
Dubey Madhu 595
Duchenne Guillaume Benjamin Amand 552
Duffy Maureen 616
Duggan Lisa 677, 682, 683
Duncker Patricia 624
DuPlessis Rachel Blau 309, 623
Duras Marguerite 310, 407, 411, 414, 415, 423, 424, 426–428, 556, 625
Dworkin Andrea 475, 692, 693
Dybel Paweł 431, 439, 521
Dziadek Adam 513

Eagleton Mary 28, 29, 136, 143, 144, 149, 271, 499, 500, 618, 675
Eagleton Therry 524, 525, 533, 634, 636
Edgeworth Marie 15, 185, 188, 395, 403
Edwards Amely B. 107
Edwards Lee R. 61, 478, 481, 482
Egerton George (Dunne Mary Chavelita) 121

- Ehrenreich Barbara 181
 Eichner Hans 177
 Eisenstein Hester 384
 Eliot Anne 177
 Eliot George 13, 15, 20, 103, 104, 107, 108,
     110, 111, 114, 116, 117, 122, 128, 131,
     140, 141, 153, 164, 181, 182, 191, 195,
     196, 225–235, 238, 274, 308, 309, 404
 Eliot Thomas Stearns 123, 137, 522
 Elliott Jane 657–659, 662, 667
 Ellis Havelock 629
 Ellmann Mary 20, 25, 35, 152, 279, 382,
     483, 491, 504
 Elshaint Jean Bethke 386
 Emery Kim 625
 Emerson Ralph Waldo 239
 Engels Friedrich 31
 English Deirdre 181
 Ericsson Eric H. 148, 281, 577, 578
 Eurypides 27

 Faderman Lillian 619, 620, 627, 628
 Fairbairns Zoë 135
 Fallaize Elizabeth 16
 Falski Maciej 45
 Faludi Susan 656
 Farwell Marilyn 623, 625, 631
 Faulkner William 74–76
 Fawcett Millicent Garret 15
 Feder Ellen K. 438
 Fedewicz Maria Bożenna 250
 Fedida Pierre 556
 Felman Shoshana 94, 362–365, 367, 373,
     488, 489, 493–498, 518, 519, 521, 528–
     533
 Felsky Rita 665
 Ferguson Marie A. 264, 477
 Ferris Suzanne 12, 102, 140
 Fetterley Judith 61–94, 96, 97, 153, 250,
     297, 300, 346, 382, 474–476, 483, 490,
     536, 539, 625, 628
 Fifer Elizabeth 629
 Filipiak Izabela 23, 191, 323
 Finch Anne 177, 181, 191, 197, 214, 234
 Firestone Shulamith 31, 384, 485
 Fish Stanley 19, 24, 250–258, 344, 350,
     479, 538, 540
 Fitzgerald Francis Scott 65, 79–83, 88,
     115, 212
 Flaubert Gustave 358, 361, 464
 Fliess Wilhelm 578, 586
 Flynn Elizabeth A. 23, 93, 296, 536
 Ford Madox Ford 123
 Forrester Viviane 418, 556
 Foster Jeannette 614
 Foucault Michel 44, 63, 137, 157, 315, 322,
     334, 416, 460, 640, 648, 654, 682, 685,
     686, 694, 695
 Foulkes Peter A. 247
 Fowler Alastair 394
 Fragd Lula Mae 597–599
 France Marie de 309
 Francia Luis H. 594
 Franklin Benjamin 66
 Frazer Nancy 692
 French Marilyn 135
 Freud Siegmund 29, 36–38, 42, 47, 48,
     175, 207, 214, 290, 306, 365, 367, 368,
     370, 372–374, 416, 418, 420, 423, 436,
     437, 443, 450, 451, 453–455, 462, 463,
     467–469, 513–517, 528, 529, 532–535,
     553–556, 568, 573, 577–586, 593, 640,
     647, 648, 654, 664, 694
 Friedan Betty 381, 385, 674
 Friedman Stanford Susan 659, 660, 662,
     667
 Frye Northrop 145, 483
 Fuller Margaret 15, 229, 230, 235
 Furman Nelly 252
 Fuss Diana 624

 Gagnon Mireille 424
 Gajewska Agnieszka 22
 Gallop Jane 17, 18, 20, 21, 150, 269, 284–
     295, 344, 345, 360–362, 377, 464, 508,
     566, 567, 569, 578, 611, 634
 Garber Linda 675
 Garcia Irma 406
 Gardiner Judith Kegan 505
 Gascar Pierre 494
 Gaskell Elisabeth 15, 107, 111, 116, 117
 Gates Henry Louis Jr. 595, 605, 606
 Gaulle Charles de 14
 Gauthier Xavière 407, 411, 414, 415, 423–
     429, 556
 Gearhart Suzanne 578
 Gellens Jay 77
 Genet Jean 31, 35, 50, 51, 382, 417, 527
 Génette Gerard 300, 302, 305
 Genlis de Félicité Madame 185

- Gilbert Sandra 156, 162, 167, 190–217, 219–224, 235–241, 278, 518, 521–524, 528
- Gilbert Sandra, Gubar Susan 106, 145, 149, 152–241, 257, 258, 278, 279, 314, 346, 359, 361, 383, 392, 395, 523, 616, 653
- Gille Élisabeth 40
- Gilligan Carol 545
- Gilman Charlotte Perkins 15, 120, 188, 260–263
- Gilman Sander 553, 557
- Gilmore David D. 91
- Ginczanka Zuzanna 22
- Girard René 87, 470
- Glaspell Susan Keating 264, 265
- Godwin William 193, 203, 403
- Goethe Johan Wolfgang 177, 227, 402
- Goldman Emma 444, 461
- Goldman Jane 16
- Goldstein Elizabeth S. 659
- Golyś Joanna 136
- Gombrowicz Witold 23
- Goncourt Edmond i Jules (bracia) 464
- Gonda Caroline 614, 621, 623–626, 629–631
- Goodloe Amy T. 672, 673, 677–679
- Gornick Vivian 657, 658
- Graczyk Ewa 23
- Graff Agnieszka 191, 323
- Graffigny de Françoise 309, 310, 324–332
- Grahn Judy 614, 624
- Grand Sarah 121, 122, 125
- Gray Thomas 140
- Greene Gayle 137, 148, 298, 388, 391, 478
- Greer Germaine 29, 136
- Greimas Algirdas Julien 300, 487
- Grier Barbara 614
- Gubar Susan 32, 155, 184–190, 192, 225–235, 662–665, 668
- Guerard Albert J. 217
- Gui 552
- Guilleragues Gabriel de 313
- Gutorow Jacek 259
- H.D. (właśc. Hilda Doolittle) 232
- Haaken Janice 669
- Haggerty George E. 622
- Hall Radclyffe 616, 627, 628
- Halperin David 624, 675, 685
- Hamer Diane 622
- Hammonds Evelyn 593, 594
- Hanscombe Gillian 622
- Haraway Donna 335, 670
- Hardy Thomas 36, 52–54, 270, 272, 273
- Harley Sharon 592
- Harraden Beatrice 122
- Harris Wendell V. 476
- Hartman Geoffrey 321, 386, 387
- Hawthorne Nathaniel 70–75
- Hays Mary 399
- Heath Stephen 43, 634–639, 642
- Hegel Georg Friedrich 123, 138, 381, 409, 546, 640
- Hegér Constantin Georges Romain 214, 221
- Heidegger Martin 447, 527
- Heilbrun Carolyn 26–29, 35, 57, 183, 250, 297, 307, 487, 488, 503
- Hemingway Ernest 65, 77, 78, 88, 266
- Henderson Mae Gwendolyn 593–595
- Hendrix Jimi 598, 599
- Henry Astrid 665–667
- Herndl Diane Price 23, 93, 144, 518, 559, 596
- Herrmann Claudine 305, 407, 421, 424, 426
- Heywood Leslie 666
- Hezjod 180, 267
- Hillis Miller Joseph 168, 321, 322, 386
- Hipokrates 574
- Hirsch Marianne 355, 670
- Hoffmann Daniel 303
- Holland Nancy J. 444
- Hollibaugh Amber 684
- Hołówka Jacek 101
- Homans Margaret 279, 605–607, 610
- Homer 180, 267
- Honey Margaret 670
- Hopkins Gerard Manley 176
- Horay Pierre 411
- Horer Suzanne 411
- Horkheimer Max 401
- Howe Florence 55
- Howe Irving 84, 270, 273
- Hughes Thomas 115
- Humm Maggie 384, 507
- Hunter Diane 560, 682
- Hurston Zora Neale 589, 602–604, 606
- Huyssen Andreas 334
- Hyży Ewa 644

- Ibsen Henrik 119
Ingarden Roman 538
Irigaray Luce 32, 42, 149, 159, 302–304, 312, 326, 338, 357, 361, 362, 367, 369, 370, 372, 373, 405, 414, 425, 436–443, 447, 548, 643, 644, 651, 695
Irving Washington 65–67, 69, 70, 74
Iser Wolfgang 27, 538–540
Israël Lucien 561–564, 571, 573–576
Iwasiów Inga 22
- Jabłońska-Dierża Joanna 451
Jackson Michael 609
Jacobson Roman 426
Jacobus Mary 157, 158, 160–162, 268, 271–276, 278, 312, 350, 389, 393, 397, 399, 479, 490, 493, 518–529, 555
Jacquot Benoit 556
Jagose Annamaria 623
James Henry 30, 83–88, 205, 528, 628
Jameson Frederic 97, 98, 609
Jamrozik Elżbieta 551
Janeway Elizabeth 303
Janion Maria 22, 464
JanMohamed Abdul R. 594
Jardine Alice 253, 340, 384, 389, 393, 506–508, 511, 524, 634, 635, 638, 642, 644–646, 649
Jean Raymond 172
Jeffreys Sheila 673, 678
Jehlen Myra 144
Johnson Barbara 346, 595, 602–606, 610
Johnson Belinda 694
Jones Ann 30
Jones Ernest 579
Jones Sonya L. 613
Jong Erica 134, 135, 248
Joplin Patricia 322
Joseph Miranda 666
Joyce A. Joyce 595, 605, 606
Joyce James 93, 96, 125, 205, 361, 420, 522
Joyce Rosemary A. 694
Juhasz Suzanne 474
Jung Carl Gustaw 281, 483, 504
Jusiak Janusz 429
- Kafka Franz 206
Kahane Claire 464, 553, 556, 577, 579, 580, 584, 585
Kahn Coppelia 137, 148, 298, 388, 391, 478
Kalaga Wojciech 446, 547
Kalinowska-Blackwood Izabela 268, 476
Kamuf Peggy 308, 313, 314, 337, 359, 492, 508, 510–512, 516, 525, 541, 634
Kanters Robert 411
Kaplan Cora 28, 30–34, 38, 39, 48–50, 135, 136, 379, 388, 389, 399, 400, 608, 670
Kaplan Meryle Mahrer 670
Kaplan Sydney Janet 137–139, 161, 298, 477, 504, 505
Kartezjusz (właśc. René Descartes) 441, 507, 643
Kauffman Linda 343
Kaufmann Pierre 366
Keats John 237, 239, 241, 402
Keizer Arlene R. 587, 588, 593–596
Keller Fox Evelyne 355, 356
Kemp Sandra 669
Kennard Jean E. 247, 485
Kermode Frank 653
King Helen 553, 557
Kipnis Laura 348
Kitliński Tomasz 429
Klages Mary 413, 418, 470
Klaich Dolores 627
Kłosińska Krystyna 163, 314, 405, 408, 436, 568
Kłosiński Krzysztof 163, 314, 432, 441, 445, 517
Kofman Sarah 37, 407, 462, 534
Kohlberg Lawrence 148
Kolodny Annette 95, 180, 212, 241–267, 278, 346, 361, 382, 490, 505, 540, 592, 615
Komornicka Maria 23
Koppelman-Cornillon Susan 485
Kraskowska Ewa 11, 12, 22, 105, 410
Krasuska Karolina 640, 673
Krauss Rosalind E. 645
Kristeva Julia 22, 41, 90, 149, 162, 163, 273, 283, 300, 303, 318, 340, 359, 362, 398, 407–409, 412, 414, 415, 417–420, 428–436, 443, 455, 461, 473, 499, 503, 508, 517, 547, 557, 558, 568–571, 646, 651, 654, 674, 695
Krzywicka Irena 23
Kuźma Erazm 445

- Lacan Jacques 37, 43, 157, 163, 300, 304,
 339, 355, 362, 367, 369–371, 377, 416,
 423, 441, 534, 551, 556, 557, 559,
 566–568, 570, 578, 605, 612, 639, 640,
 654, 664
 Lafayette de Madame 302, 305–309, 331
 Lafontaine Dominique 433
 Lagache Daniel 360, 450, 452
 Laing David 281
 Lakoff Robin 252
 Lamarche-Courmont Ignace Hugary 325
 Lander Down 482
 Landy-Houillon Isabelle 331
 Lanouzière Jacqueline 570
 Lanser Susan Snaider 617, 629, 630
 Lanyer Emilia 12
 Laplanche Jean 360, 450, 452, 454
 Lauretis Teresa de 316, 333, 341, 547
 Lautréamont Comte de (właśc. Isidore Lu-
 cien Ducasse) 417
 Lawrence David Herbert 27, 30, 31, 35, 38,
 40, 42–47, 49, 50, 97, 98, 522
 Leavis Frank Raymond 145, 383
 Lecarme Jacques 411
 Leclerc Annie 280, 407, 424
 Lederer Wolfgang 177
 Lee Home 190
 Lee Vernon 134
 Legeżyńska Anna 23
 Lehmann Rosamund 131, 616
 Leigh Aurora 239
 Lemoine-Luccioni Eugénie 369, 418, 452
 Lennox Charlotte 185
 Lerner Gerda 282
 Lessing Doris 35, 112, 114, 121, 131–133,
 477
 Levine George 150, 187
 Lévi-Strauss Claude 93, 205, 211, 300, 314,
 527, 647
 Lewes George Henry 102, 109, 111, 227,
 229
 Lewis Robert William 77
 Lieberman Marcia R. 485
 Light Alison 28, 31, 34–36
 Lilly Mark 622
 Linton Elizabeth Lynn 107, 616
 Lis Renata 334
 Lisspector Clarice 417, 448, 451, 452
 Lister Anne 629
 Lloyd David 594
 Loewenstein Andrea 505
 Lord Audre 134, 624
 Lorent Geneviève 433
 Lotringer Sylvère 307
 Love Heather 673, 682–685
 Lubelska Magdalena 251
 Lukács György 148, 166, 500, 501
 Łukasiewicz Małgorzata 401
 Macherey Pierre 388
 MacKinnon Catharine 692–694
 Mac Lean G. 343
 Mailer Norman 31, 36, 48, 49, 89–92, 266
 Majewska Ewa 652
 Mallarmé Stéphane 417, 429, 432
 Man Paul de 56, 346, 348, 352, 386
 Manly Susan 15, 16
 Mansfield Katherine 125, 131
 Marcus Jane 244, 502
 Marcus Sharon 667–669
 Marcus Stephen 60, 577–579, 581, 584–
 586
 Mardorossian Carine M. 658
 Margański Janusz 513
 Markiewicz Henryk 344, 420
 Markowski Michał Paweł 22, 163, 168,
 173, 314, 332, 365, 446, 476, 496, 497,
 516, 687
 Marks Elaine 149, 628
 Marks Karl 31, 347, 640, 641
 Marryat Florence 107
 Marsden Dora 123
 Martin Biddy 626, 658
 Martindale Kathleen 613, 630
 Martineau Harriet 107
 Mascolo Dionys 556
 Mather Helen 118
 Maupassant Guy de 358
 Mayne Judith 634
 McConnell-Ginet Sally 510
 McDermott Sinead 668–671
 McDonald Christie V. 444
 McDowell Deborah E. 289, 291, 590–593,
 608
 McGann Jerome 394
 McMillan Carol 386
 McNaron Toni A.H. 624
 Meese Elizabeth A. 622
 Meisel Perry 503

- Meller Anne K. 154
 Melville Herman 239
 Merck Mandy 682
 Meredith George 52, 53
 Merleau-Ponty Maurice 654
 Mernissi Fatima 660
 Mesmer Franz Anton 552
 Meulenbelt Anja 621
 Meyer Ursula I. 431
 Mikos Jarosław 507
 Milecki Aleksander 420
 Mill John Stuart 31, 35, 101, 102, 121, 141, 146, 160, 218
 Millard Elaine 30
 Miller Henry 31, 40, 41, 48
 Miller Jean Baker 545
 Miller Nancy K. 17, 145, 162, 163, 172, 234, 280, 292, 299–356, 361, 426, 460, 461, 508, 528, 634, 670
 Millett Kate 17, 25–62, 93, 94, 96–98, 136, 145, 151, 153, 250, 297, 300, 301, 314, 346, 379, 382, 383, 389, 483, 487, 504, 505, 536, 539, 662, 687
 Mills Sara 30
 Milner Max 47, 365
 Milton John 16, 22, 140, 177, 190, 191, 194–201, 207, 211, 238, 241, 257, 266, 315
 Miner Valerie 135
 Mitchell Juliet 37, 38, 43, 142, 174, 340, 477, 534
 Mitchell Silas Weir 128
 Mizielińska Joanna 384
 Mizińska Jadwiga 429
 Modleski Tania 394
 Modzelewska Ewa 360, 450
 Moers Ellen 20, 101–103, 137, 140, 152, 153, 187, 193, 257, 279, 284, 346, 383, 589, 615
 Moglen Helen 194, 605
 Moi Toril 14, 18, 25–31, 35–39, 56, 145, 146, 148, 150, 153, 157–166, 272, 381, 389, 498–504, 508, 509, 569, 578, 581–584, 653–659, 662
 Monteskiusz Karol Ludwik (właśc. Charles Louis de Montesquieu) 324, 330
 Montrelay Michèle 377, 567
 Moraga Cherrie 355, 588, 684
 More Hannah 13
 Morgan Ellen 133
 Morgan Robin 25
 Morgan Thais E. 637
 Morgan William W. 245, 246, 249, 251–253
 Morrison Toni 232, 588–590, 594, 596, 597, 600, 601, 606, 609, 610, 612, 619, 670
 Mortimer Penelope 132
 Mroczkowski Przemysław 219
 Munt Sally 624, 625
 Murphy Peter F. 633
 Murphy Sara 693
 N. Emma von (właśc. Fanny Moser) 556
 Nafisi Azar 660
 Nałkowska Zofia 22
 Namjoshi Suniti 622
 Napier Winston 595
 Nasilowska Anna 22
 Nelson Cary 634
 Nerval Gérard de 455
 Newton Judith 388, 390
 Nicholson Linda 692
 Nietzsche Friedrich 123, 436, 640
 Nightingale Florence 107, 122
 Nin Anaïs 191
 Nixon Richard Milhous 59
 Norris Christofer 653
 Nursery Fabian 126
 Nussbaum Martha 655, 691, 692, 694
 Nycz Ryszard 22, 158, 166, 251
 O. Anna (właśc. Bertha Pappenheim) 553, 556, 567
 O'Driscoll Sally 625
 O'Grady Kathleen 426, 448, 465
 Ohmann Carol 541
 Oliphant Margaret 107, 108
 Olsen Tillie 134, 382
 Ormand Kirk 674, 676, 677
 Ostolski Adam 680
 Ouida (właśc. Louise de la Ramée) 107
 Owens Craig 646–649
 Owidiusz, Publius Ovidius Naso 323, 328
 Paglia Camille 656
 Palmer Paulina 622, 630
 Pankhurst Emmeline 122, 123
 Pater Walter 503
 Patterson Rena Grasso 505

- Paulhan Jean 313
 Pawlik Jerzy 451
 Payne Michael 653, 656
 Pearce Lynne 30, 32, 38, 52–54, 669, 670
 Penrod Lynn Kettler 457, 458
 Perry Elizabeth M. 694
 Phillips Ursula 23
 Piaget Jean 148
 Piatier Jacqueline 414, 415, 417
 Pieniążek Paweł 513
 Piercy Marge 134, 135
 Pisan Christine de 12, 13, 309
 Plain Gill 15, 16, 29, 135, 351, 587, 614, 633, 673
 Plath Sylvie 188, 191, 232, 522
 Platon 369, 465
 Plutarch 201
 Podgórska-Klawe Zofia 551
 Podolski Sophie 419, 430
 Poe Edgar Allan 77, 172, 240, 260, 261
 Pontalis Jean-Bertrand 360, 450, 452
 Poovey Mary 155, 156, 396, 399
 Porter Roy 553, 557
 Poulet George 172, 538, 543, 546
 Pound Ezra 123
 Prashker Betty 60
 Pratt Annis 133, 505
 Pritchard James Cowles 113
 Probyn Elspeth 670
 Propp Władimir Jakowlewicz 300
 Proust Marcel 125
 Przedpełska-Trzeciakowska Anna 196

 Quashie Kevin Everod 595

 Rachwał Tadeusz 365, 366, 427, 447, 461, 465
 Radcliffe Ann 172, 185, 187
 Radclyffe Hall (właśc. Marguerite Radclyffe-Hall) 631
 Raimond C.E. zob. Robins Elizabeth
 Ramas Mary 577, 578
 Rank Otto 375
 Ransom John Crowe 88
 Rawlison Mary C. 438
 Reade Charles 118
 Réage Pauline 313
 Reeves Helen 107
 Register Cherry 245, 246, 484
 Reiter Rayna R. 675

 Reszke Robert 368, 514, 521, 580
 Rhys Jean 114, 131
 Rich Adrienne 134, 154, 247, 267, 290, 314, 336–338, 345, 347, 348, 384, 473, 474, 542–546, 614, 618, 619, 624, 625, 630, 674, 675, 680, 684
 Richard François 569–571
 Richard Jean-Pierre 172
 Richardson Dorothy 121, 125–127, 138, 616
 Richardson Samuel 185, 213
 Richer Paul 552
 Ricoeur Paul 97, 298
 Riddell Charlotte 107
 Ridgeway James 661
 Rie Oscar 578
 Rieger James 201
 Riffaterre Michael 300, 538
 Riley Denise 337
 Ritz German 405
 Riverbend 661
 Robbins Ruth 669
 Roberts Michele 135
 Robins Elizabeth 122, 123
 Robinson Lilian S. 247, 288, 292, 293, 385
 Rochefoucauld La François de 306
 Roden Frederick S. 694
 Rogers Katharine M. 25, 36
 Rogoziński Julian 495
 Roof Judith 623, 626
 Rorty Richard 547
 Rose Jacqueline 37, 38, 43, 534, 535, 555, 578, 579
 Rosenfeld Claire 217
 Rosenfelt Deborah 388, 391
 Ross Andrew 348, 634, 638, 639
 Rossetti Christina 153, 191, 225, 237, 238, 241
 Rousseau George S. 553, 557
 Rousseau Jean-Jacques 16, 31, 400
 Rousset Jean 306
 Rowbotham Sheily 136
 Rowe Karen 485
 Rowland Robin 477
 Rubin Gayle 154, 675, 684
 Rudelic-Fernandez Dana 366
 Rukeyser Muriel 232
 Rule Jane 613–615, 624, 627
 Rusing Andrea Benton 592
 Ruskin John 120

- Russelle Bertrand 633
 Russo Mary 547–549
 Ruthven Kenneth Knowles 26, 36–37, 50,
     95, 140–143, 296, 475, 477, 483–486
 Ryba Janusz 324
 Rzepa Agnieszka 687

 Sackville-West Vita 616, 627, 628
 Sade Donatien Alphonse François de 403
 Safona 180, 267, 614, 622, 628
 Said Edward 292, 528
 Sale William M. 203
 Salih Sarah 641
 Sallenave Daniele 408, 409
 Sand George (właśc. Aurore Dudevant)
     110, 111, 131, 181, 309, 310, 317, 319–
     321
 Sandeau Jules 320
 Sadowal Chela 666
 Sarraute Nathalie 310, 424
 Sartillot Claudette 447, 448
 Sarton May 622
 Sartre Jean-Paul 14, 381
 Saussure Ferdinand de 300, 445
 Schad John 653
 Schlegel Friedrich 402
 Scholes Robert 243
 Schor Naomi 17, 40, 322, 357–378, 453,
     463, 486, 634
 Schorer Mark 203
 Schreiner Olive 121, 125, 140
 Schuster Marilyn R. 613
 Schweickart Patrocino P. 23, 93–99, 143,
     144, 269, 296–298, 536–546
 Scott Joan Wallach 624, 654, 692
 Secor Cynthia 628
 Sedgwick Kosofsky Eve 154, 353, 626, 641,
     647–649, 679–682
 See Sarita 593, 594
 Segal Naomi 682
 Segre Cesare 256
 Sellers Susan 15, 16, 29, 135, 351, 587,
     614, 633, 673
 Serreau Geneviève 424
 Sewell Elizabeth Missing 116
 Shelley Mary 15, 153, 164, 165, 181, 187,
     191, 195, 197–204, 214, 225, 226, 232,
     397
 Shelley Percy Bysshe 164, 192, 193, 401,
     402
 Showalter Elaine 15, 32, 64, 65, 95,
     101–153, 165, 166, 168, 180, 183, 242,
     257, 268–298, 303, 314, 324, 346, 380,
     383, 386, 410, 476, 490, 492, 493,
     498–502, 505, 506, 518, 521, 524–528,
     536, 541, 548, 553, 557, 559–561,
     563–565, 567, 571, 572, 584, 585, 588,
     589, 613, 615, 616, 634, 647, 653
 Shulman Alix Kate 55–58, 134
 Sikorska Liliana 560
 Skene Felicia 116
 Skultans Vieda 113
 Slama Beatrice 410, 412, 413
 Slavney Philip 563
 Sławek Tadeusz 365, 366, 420, 427, 446,
     447, 461, 465
 Smiley Jane 669
 Smith Barbara 151, 505, 588–593, 619
 Smith Charlotte 399, 403
 Smith Paul 340, 524, 634, 635, 642, 643,
     646, 649
 Smith Valery 595, 601, 607
 Smoleń Barbara 405, 431, 438, 442, 455
 Smythe Ethel 627, 628
 Snitow Anne 684
 Socquet Jeanne 411
 Sokrates 465
 Sönser Breen Margaret 693
 Sontag Susan 134
 Spacks Patricia Meyer 20, 26, 101–103,
     105, 137, 138, 140, 143, 152, 183, 257,
     279, 383, 477, 504, 589, 615
 Spark Muriel 112, 132
 Spaul Sue 30
 Spencer Herbert 121
 Spillers Hortense 593–595
 Spivak Gayatri Chakravorty 49, 50, 155,
     335–337, 692
 Spraggs Gillian 622
 Squires Judith 669
 Stachey Jackie 669
 Staël Madame de 309, 310
 Stambolian George 628
 Stanley Julia Penelope 615
 Stansell Christine 684
 Stein Arlene 673–675
 Stein Gertruda 191, 620, 627–629
 Stendhal (właśc. Henri Beyle) 358, 359, 421
 Stimpson Catherine R. 55–57, 183, 527,
     528, 617, 619, 622

- Stoller Robert J. 523, 524, 527, 528, 647
 Stoltenberg John 644
 Sukenick Lynn 133
 Szahaj Andrzej 166, 254–256, 547
 Szczuka Kazimiera 22, 50, 405
 Szekspir William 140, 151, 191, 239, 266
 Szuster Maciej 175, 180, 267

 Ślęczka Kazimierz 31

 Taine Hippolyte 66, 500
 Tallack Douglas 30
 Tatarkiewicz Anna 168
 Tate Claudia 593
 Terborg-Penn Rosalyn 592
 Thackeray William Makepeace 235
 Thomas Calvin 633, 640–642, 645, 646, 649, 650
 Thomson Sharon 684
 Todd Janet 14, 17, 18, 20, 137, 138, 148, 150, 287, 379–404, 639, 640, 646
 Tokarczuk Olga 640, 673
 Toklas Alice B. 628
 Tompkins Jane 155, 343–348, 350, 382, 392
 Toniak Ewa 23
 Topolewski Jarosław 560, 565
 Tougaw Jason 670
 Tournier Michel 457, 458
 Traum Valerie 629
 Trillat Etienne 551, 563, 564
 Trilling Lionel 83
 Truth Sojourner 15
 Turowicz Joanna 563, 576

 Umińska Bożena 136, 507

 Vanderlinde Deirdre 629
 Varga Aron Kibèdi 306
 Vega Garcilaso de la 328, 329
 Veit Ilza 560
 Velasco Shaw Angel 594
 Vercier Bruno 411
 Vickers Nancy J. 464
 Villon François 559
 Vivien Renée 628

 Walby Sylvia 622
 Walewska Katarzyna 451
 Walker Alice 134, 505, 588, 589, 606, 608
 Walkins Gloria (bell hooks) 593, 594, 608

 Wall Cheryl A. 345
 Wallace-Sanders Kimberly 594
 Walters Suzanna Danuta 675
 Ward Humphry Mary Augusta Mrs. 122, 616
 Warhol Robyn R. 23, 93, 144, 518, 596
 Warner Michael 677–679
 Warner Townsend Sylvia 622
 Watney Simon 645
 Weaver Harriett Shaw 123
 Weed Elizabeth 340, 634, 638, 639
 Weldon Fay 616
 Wells Herbert George 125, 126
 Wergiliusz, Publius Vergilius Maro 459
 West Rebecca 125
 Wharton Edith 13, 35
 Whitbread Helena 629
 White Barbara 505
 White Hayden 391
 Whitford Mary 442, 443
 Whitman Blanche 553
 Whitman Walt 237
 Wiegman Robyn 666
 Wilford Florence 116
 Williamson Marilyn L. 393
 Willis Susan 608–610
 Wilson Edmund 79
 Wilson Elizabeth 658
 Wilson Natalie 694
 Winterson Jeanette 631
 Wittgenstein Ludwig 654
 Wittig Monique 134, 283, 310, 338, 419, 423, 625, 628
 Witwicki Władysław 465
 Wojciechowska Ewa 360, 450
 Wollstonecraft Mary 13, 15, 16, 20, 35, 160, 185, 193, 201, 218, 225, 395–404, 627, 628
 Wolter (Voltaire, właśc. François-Marie Arouet) 326
 Wood Henry Ellen Mrs. 118
 Woods Suzanne 12, 102, 669
 Woolf Leonard 128, 129
 Woolf Virginia 13–16, 20, 25, 103, 109, 112, 121, 125, 127–131, 133, 138, 140, 141, 145, 146, 151, 153, 165, 166, 191, 194, 197, 205, 232, 235, 236, 259, 274–276, 279, 293, 294, 310, 314, 323, 381, 420, 498–504, 509, 519–524, 534, 535, 613, 616, 627, 628, 631

Wordsworth William 212–214, 402
Wright Elizabeth 682
Wyer Mary 505

Yaeger Patricia 312
Yeats William Butler 241, 523
Yonge Charlotte Mary 107, 190
Yoshimura Fumio 59, 60
Young Cathy 656
Yourcenar Marguerite 424

Zakin Emily 438
Zakrzewska Joanna 644
Zapolska Gabriela 22, 547, 551
Zimmerman Bonnie 289, 290, 295, 613–
620, 622, 624–628, 630
Zita Jacquelyn 675
Zola Émile 358, 464
Żeleński Tadeusz (Boy) 421
Żmichowska Narcyza 23

Krystyna Kłosińska

Feminist literary criticism

S u m m a r y

The book *Feminist literary criticism* presents a map of Anglo-American and French women critics under the label of *écriture féminine* (taking *Sexual Politics* by Kate Millett, a dissertation published in 1970, as a starting point, and centre the year 1980) constituting an opening for black, lesbian and gay criticism of a man in feminism. In final (*What next?*) a reflection on the relationship between feminism/feminist literary and queer theory as well as the current status of the institution of *women's studies*, *gender studies*, etc. within the scope of the contemporary humanities and literary sciences.

The map does not mean any contact. On the contrary, it is given the movement in time. That is why we observe the attention to the chronology of events which allows for reconstructing a dialogue, polemics concerning the topics activated in given time frames by feminist researchers. Thus, thematic mini centres characterizing the movement of the feminist reflection are outlined. The very mini centres determined by women researchers can also be treated as a guide to the path of basic categories: presentation, signature, subject, experience, reading, the framework of which can be recreated.

The scope of *Feminist literary criticism* can be turned back in time. The book reconstructs and retains important references to works by women before Millett (Spacks, Ellmann, Moers) as well as, according to the critical and interpretative practice, regains the figures of "protofeminists" (Mary Wollstonecraft, Virginia Woolf, Simone de Beauvoir).

The feminist literary criticism, concentrated on a feminist reading activity, follows its strategies worked out in reading androtexts and ginotexts, also ways of reading suggested by the tradition of poststructuralism and deconstruction (including psychoanalysis) which invalidating gender signature of the author, highlight textuality, *écriture*, race, class and gender.

The question: what are the determiners and parameters of a female and feminist reading? finds different answers spread out in the whole text. Methodological differences, variant projections of the research object, and researcher's attitudes to feminist ideologies are decisive here. The accents differ in complexity. However, the tendency that dominates in the book is to trace the localization of feminist reading strategies among androcentric methodological suggestions. Thus the contexts which characterized the majority of Anglo-American synthesis of feminist literary criticism are relocated. The starting point is not the "waves" of feminism, but above all, according to the practice of selected researchers, "waves" of methodological suggestions. That is where the concentration on tracing transformations of male theoretical-literary conceptions (Bachelard, Fish, Bloom, Barthes, Derrida), undertaken by researches derives from. The aim of transformations was to adjust

androcentric models to the needs of a feminist reading or show their uselessness. The narrative on "events" which constituted feminist literary criticism goes without a selected and homogeneous metalanguage. As a narrator, the author of the book stands not as much outside the reconstructed suggestions (their language) as she tries to speak from their inside. Thus, she uses a lot of citations giving voice to their authors.

Krystyna Kłosińska

Critique littéraire féminine

R é s u m é

Le livre *Feministyczna krytyka literacka* présente le paysage des critiques anglo-américaines et critiques françaises travaillant sous le signe de l'écriture féminine (en prenant comme point de départ l'œuvre de Kate Millett de 1970 *Sexual Politics*, et comme centre l'année 1980), qui constituent une ouverture pour une critique noire, lesbienne, gay, de l'homme dans le féminisme. Dans la partie finale (*Co dalej?*) l'auteur esquisse une réflexion sur la relation entre le féminisme / la critique littéraire féminine et la théorie *queer*, ainsi que le statut des institutions *women's studies*, *gender studies*, *lesbian / gay studies* etc. dans le cadre des sciences humaines et sciences de la littérature.

La carte n'implique pas une tangence ; au contraire, elle est formée par les changements dans le temps. Cela exige une exactitude dans la chronologie des événements qui rend possible une reconstruction du dialogue, des polémiques incitées autour des problèmes activés dans des cadres temporels précis par les chercheuses féminines. L'auteur esquisse alors des mini-centres thématiques qui caractérisent le mouvement de la réflexion féministe. Ces mini-centres, tracés par les voix des chercheuses, peuvent être considérées comme un guide sur le chemin des catégories fondamentales : présentation, signature, sujet, expérience, lecture dont le réseau peut être reproduit.

Le domaine de la critique féminine peut reculer. Le livre reconstruit et fait allusion aux travaux des chercheuses d'avant Millett (Spacks, Ellmann, Moers), et aussi, conformément à la pratique critique et interprétative, récupère des silhouettes des « proto-féministes » (Mary Wollstonecraft, Virginia Woolf, Simone de Beauvoir).

Feministyczna krytyka literacka, concentrée sur une activité féministe de lecture, suit ses stratégies élaborées par la lecture des androtextes et ginotextes, aussi des chemins de lecture suggérés par la tradition du post-structuralisme et la déconstruction (y compris la psychanalyse) qui effacent la signature sexuelle de l'auteur / auteure et accentuent textualité, écriture, race, classe, *gender*.

La question primordiale : quels sont les indicateurs, les paramètres de la lecture « féminine » et féministe ? trouve de diverses réponses parsemées dans tout le texte. Ce sont des différences méthodologiques, des projections de l'objet de recherches variantes et des attitudes des chercheuses envers les idéologies féministes qui tranchent. Les accents sont mis irrégulièrement. Cependant dans le livre domine la tendance de pister les localisations des stratégies féministes de lectures parmi des propositions méthodologiques androcentriques. Les contextes, qui caractérisaient la plupart des synthèses anglo-américaines de la critique littéraire féminine, sont ainsi déplacés. Les points de repères ne sont pas les « vagues » du féminisme mais, avant tout, conformément à la pratique des chercheuses choisies, les « vagues » des suggestions méthodologiques. Cela implique une concentration d'attention sur le

dépistage des transformations des conceptions masculines de la théorie de la littérature (Bachelard, Fish, Bloom, Barthes, Derrida), entreprises par les chercheuses féministes. L'objectif de ces transformations était d'adapter des modèles androcentriques aux exigences de la lecture féministe ou démontrer leur inutilité. La narration sur les « événements » qui ont formé la critique littéraire féministe fonctionne sans une méta-langue choisie et homogène. En tant que rapporteur, l'auteur du livre prend une position non à l'extérieur des propositions reconstruites (de leur langue), mais elle essaie de parler de leur intérieur. C'est pourquoi on note une multitude de citations, qui donnent la voix à leur auteurs.

Redaktor

Agnieszka Plutecka

Projektant okładki

Paulina Tomaszewska-Cieply

Zdjęcie Autorki

Jan Łakomski

Redaktor techniczny

Małgorzata Pleśniar

Copyright © 2010 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-226-1972-8

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-2375-6

(wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. wyd. 55,0. Ark. druk. 44,5.
Papier satynowany kremowy 90 g   Cena 83 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego

Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.

M. Rejnowski, J. Zamiara

ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Napisana przez Krystynę Kłosińską *Feministyczna krytyka literacka* jest książką, powiedziałbym, niecodzienną. Proponuje czytelnikom, także tym, którym meandry krytyki feministycznej są bliskie, niezwykle interesującą mapę tego dyskursu, mapę w pewnej mierze historyczną, odnoszącą się do miejsc początkowo peryferyjnych, jakie w obecnej dobie odkryte zostały, na zasadzie palimpsestu, wieloma warstwami innych tekstów, które rozrosły się, zapominając o swych prekursorach, o swych „matkach”, jak ujmuje to Autorka. Starając się ukazać te miejsca, Autorka nie prowadzi czytelnika drogą prostą, bowiem same te miejsca nie są zbyt stabilne, nie mają wyraźnie sprecyzowanych granic, są, jak ujęli to Deleuze i Guattari w książce o Kafce, „zdeterytorializowane”. W Polsce owa deterytorializacja jest nieomal dosłowna ze względu na nieobecność tych miejsc/tekstów w przekładzie, a także ze względu na pewną akademicką niechęć do tych tekstów.

Bogatej ofercie faktograficznej, i po części także historycznej, towarzyszy też wgląd analityczny, problematyzacja prezentowanych tekstów, ich miejsca nie tylko na mapie dyskursu feministycznego, lecz i pośród innych dyskursów krytycznych współczesnej humanistyki.

Z recenzji prof. dr. hab. Tadeusza Rachwała

•

Krystyna Kłosińska jest autorką książek: *Powieści o „wieku nerwowym”* (Katowice, Śląsk, 1988), *Ciało, pożądanie, ubranie. O wczesnych powieściach Gabrieli Zapolskiej* (Kraków, eFKA, 1999; finalistka Nagrody „Nike” w 2000 r.), *Fantazmaty. Grabiński – Prus – Zapolska* (Katowice, Wydawnictwo UŚ, 2004), *Miniatury. Czytanie i pisanie „kobiece”* (Katowice, Wydawnictwo UŚ, 2006); wykłada na Uniwersytecie Śląskim i Gender Studies Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz w Instytucie Badań Literackich PAN.